

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

حدیث از

امام حسن

علیه السلام

دانشنامه احادیث اهل بیت علیهم السلام
واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۸۰ حدیث از امام حسن علیه السلام

نویسنده:

واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر چاپی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	..... فهرست
۱۳	..... ۱۸۰ حدیث از امام حسن علیه السلام
۱۳	..... مشخصات کتاب
۱۳	..... حدیث ۱
۱۳	..... حدیث ۲
۱۳	..... حدیث ۳
۱۳	..... حدیث ۴
۱۴	..... حدیث ۵
۱۴	..... حدیث ۶
۱۴	..... حدیث ۷
۱۴	..... حدیث ۸
۱۴	..... حدیث ۹
۱۴	..... حدیث ۱۰
۱۵	..... حدیث ۱۱
۱۵	..... حدیث ۱۲
۱۵	..... حدیث ۱۳
۱۵	..... حدیث ۱۴
۱۶	..... حدیث ۱۵
۱۶	..... حدیث ۱۶
۱۶	..... حدیث ۱۷
۱۶	..... حدیث ۱۸
۱۶	..... حدیث ۱۹
۱۷	..... حدیث ۲۰

۱۷	.....	حدیث ۲۱
۱۷	.....	حدیث ۲۲
۱۷	.....	حدیث ۲۳
۱۷	.....	حدیث ۲۴
۱۷	.....	حدیث ۲۵
۱۸	.....	حدیث ۲۶
۱۸	.....	حدیث ۲۷
۱۸	.....	حدیث ۲۸
۱۸	.....	حدیث ۲۹
۱۹	.....	حدیث ۳۰
۱۹	.....	حدیث ۳۱
۱۹	.....	حدیث ۳۲
۱۹	.....	حدیث ۳۳
۲۰	.....	حدیث ۳۴
۲۰	.....	حدیث ۳۵
۲۰	.....	حدیث ۳۶
۲۰	.....	حدیث ۳۷
۲۰	.....	حدیث ۳۸
۲۰	.....	حدیث ۳۹
۲۱	.....	حدیث ۴۰
۲۱	.....	حدیث ۴۱
۲۱	.....	حدیث ۴۲
۲۱	.....	حدیث ۴۳
۲۱	.....	حدیث ۴۴

۲۱	حدیث ۴۵
۲۲	حدیث ۴۶
۲۲	حدیث ۴۷
۲۲	حدیث ۴۸
۲۲	حدیث ۴۹
۲۳	حدیث ۵۰
۲۳	حدیث ۵۱
۲۳	حدیث ۵۲
۲۳	حدیث ۵۳
۲۴	حدیث ۵۴
۲۴	حدیث ۵۵
۲۵	حدیث ۵۶
۲۵	حدیث ۵۷
۲۵	حدیث ۵۸
۲۶	حدیث ۵۹
۲۷	حدیث ۶۰
۲۷	حدیث ۶۱
۲۸	حدیث ۶۲
۲۸	حدیث ۶۳
۲۸	حدیث ۶۴
۲۹	حدیث ۶۵
۲۹	حدیث ۶۶
۳۰	حدیث ۶۷
۳۰	حدیث ۶۸

۳۱	.....	حدیث ۶۹
۳۱	.....	حدیث ۷۰
۳۱	.....	حدیث ۷۱
۳۲	.....	حدیث ۷۲
۳۳	.....	حدیث ۷۳
۳۳	.....	حدیث ۷۴
۳۳	.....	حدیث ۷۵
۳۳	.....	حدیث ۷۶
۳۴	.....	حدیث ۷۷
۳۴	.....	حدیث ۷۸
۳۵	.....	حدیث ۷۹
۳۶	.....	حدیث ۸۰
۳۶	.....	حدیث ۸۱
۳۶	.....	حدیث ۸۲
۳۶	.....	حدیث ۸۳
۳۷	.....	حدیث ۸۴
۳۷	.....	حدیث ۸۵
۳۷	.....	حدیث ۸۶
۳۷	.....	حدیث ۸۷
۳۸	.....	حدیث ۸۸
۳۸	.....	حدیث ۸۹
۳۹	.....	حدیث ۹۰
۳۹	.....	حدیث ۹۱
۳۹	.....	حدیث ۹۲

۴۰	حدیث ۹۳
۴۰	حدیث ۹۴
۴۰	حدیث ۹۵
۴۰	حدیث ۹۶
۴۱	حدیث ۹۷
۴۱	حدیث ۹۸
۴۱	حدیث ۹۹
۴۱	حدیث ۱۰۰
۴۱	حدیث ۱۰۱
۴۲	حدیث ۱۰۲
۴۲	حدیث ۱۰۳
۴۲	حدیث ۱۰۴
۴۲	حدیث ۱۰۵
۴۲	حدیث ۱۰۶
۴۳	حدیث ۱۰۷
۴۳	حدیث ۱۰۸
۴۳	حدیث ۱۰۹
۴۳	حدیث ۱۱۰
۴۳	حدیث ۱۱۱
۴۴	حدیث ۱۱۲
۴۴	حدیث ۱۱۳
۴۴	حدیث ۱۱۴
۴۴	حدیث ۱۱۵
۴۵	حدیث ۱۱۶

۴۵	حدیث ۱۱۷
۴۵	حدیث ۱۱۸
۴۵	حدیث ۱۱۹
۴۵	حدیث ۱۲۰
۴۶	حدیث ۱۲۱
۴۶	حدیث ۱۲۲
۴۶	حدیث ۱۲۳
۴۶	حدیث ۱۲۴
۴۶	حدیث ۱۲۵
۴۷	حدیث ۱۲۶
۴۷	حدیث ۱۲۷
۴۷	حدیث ۱۲۸
۴۷	حدیث ۱۲۹
۴۷	حدیث ۱۳۰
۴۸	حدیث ۱۳۱
۴۸	حدیث ۱۳۲
۴۸	حدیث ۱۳۳
۴۸	حدیث ۱۳۴
۴۹	حدیث ۱۳۵
۴۹	حدیث ۱۳۶
۴۹	حدیث ۱۳۷
۴۹	حدیث ۱۳۸
۵۰	حدیث ۱۳۹
۵۰	حدیث ۱۴۰

۵۰	حدیث ۱۴۱
۵۱	حدیث ۱۴۲
۵۱	حدیث ۱۴۳
۵۱	حدیث ۱۴۴
۵۲	حدیث ۱۴۵
۵۲	حدیث ۱۴۶
۵۳	حدیث ۱۴۷
۵۳	حدیث ۱۴۸
۵۴	حدیث ۱۴۹
۵۴	حدیث ۱۵۰
۵۴	حدیث ۱۵۱
۵۵	حدیث ۱۵۲
۵۵	حدیث ۱۵۳
۵۵	حدیث ۱۵۴
۵۶	حدیث ۱۵۵
۵۶	حدیث ۱۵۶
۵۷	حدیث ۱۵۷
۵۷	حدیث ۱۵۸
۵۷	حدیث ۱۵۹
۵۷	حدیث ۱۶۰
۵۸	حدیث ۱۶۱
۵۸	حدیث ۱۶۲
۵۸	حدیث ۱۶۳
۵۹	حدیث ۱۶۴

۵۹	حدیث ۱۶۵
۶۰	حدیث ۱۶۶
۶۰	حدیث ۱۶۷
۶۱	حدیث ۱۶۸
۶۱	حدیث ۱۶۹
۶۱	حدیث ۱۷۰
۶۲	حدیث ۱۷۱
۶۳	حدیث ۱۷۲
۶۳	حدیث ۱۷۳
۶۳	حدیث ۱۷۴
۶۳	حدیث ۱۷۵
۶۴	حدیث ۱۷۶
۶۴	حدیث ۱۷۷
۶۴	حدیث ۱۷۸
۶۵	حدیث ۱۷۹
۶۵	حدیث ۱۸۰
۶۵	حدیث ۱۸۱
۶۶	درباره مرکز

۱۸۰ حدیث از امام حسن علیه السلام

مشخصات کتاب

سرشناسه: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۳
 عنوان و نام پدیدآور: ۱۸۰ حدیث از امام حسن علیه السلام / واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان.
 مشخصات نشر دیجیتال: اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری: نرم افزار تلفن همراه ، رایانه و کتاب
 موضوع: احادیث شیعه -- قرن ۱۳ ق. ، خاندان نبوت -- احادیث ، خاندان نبوت -- فضایل

حدیث ۱

امام حسن علیه السلام :
 مَا تَشَاوَرَ قَوْمٌ إِلَّا هُدُوا إِلَىٰ رُشْدِهِمْ ؛
 امام حسن علیه السلام : هیچ قومی با یکدیگر مشورت نکردند مگر آن که به راه پیشرفت خود رهنمون شدند .
 تحف العقول ، ص ۲۳۳ .

حدیث ۲

امام حسن علیه السلام :
 إِنَّ الَّذِي يُؤْتِي إِلَيَّ ، سَمٌّ يُدَسُّ إِلَيَّ فَأَقْتُلُ بِهِ وَلَكِنْ لَا يَوْمَ كَيْومِكَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ؛
 امام حسن علیه السلام : آنچه به من می رسد، زهری است که با دسیسه به کامم ریخته می شود، اما ای ابا عبد الله هیچ روزی مانند روز [مصیبت] تو نیست .
 الأمالی، صدوق ، ص ۱۷۷ .

حدیث ۳

امام حسن علیه السلام :
 لَا تُعَاجِلِ الذَّنْبَ بِالْعُقُوبَةِ وَاجْعَلْ بَيْنَهُمَا لِلْإِعْتِدَارِ طَرِيقًا ؛
 امام حسن علیه السلام : در مجازات خطا کار شتاب مکن و میان خطا و مجازات، راهی برای عذرخواهی قرار ده .
 بحار الأنوار ، ج ۷۸ ، ص ۱۱۳ .

حدیث ۴

امام حسن علیه السلام :
 صَاحِبِ النَّاسِ مِثْلَ مَا تُحِبُّ أَنْ يُصَاحِبُوكَ بِهِ ؛
 امام حسن علیه السلام : با مردم به گونه ای رفتار کن که دوست داری با تو آن گونه رفتار کنند .

. أعلام الدّین ، ص ۲۹۷ .

حدیث ۵

امام حسن علیه السلام :
 إِنَّ أَحْسَنَ الْحَسَنِ الْخُلُقُ الْحَسَنُ ؛
 امام حسن علیه السلام : نیکوترین نیکو ، خُلق نیکو است .
 . الخصال ، ص ۲۹ .

حدیث ۶

امام حسن علیه السلام :
 مَنْ عَبَدَ اللَّهَ عَبَدَ اللَّهَ لَهُ كُلَّ شَيْءٍ ؛
 امام حسن علیه السلام : هر کس خدا را بندگی کند ، خداوند همه چیز را بنده او گرداند .
 . تنبیه الخواطر ، ج ۲ ، ص ۱۰۸ .

حدیث ۷

امام حسن علیه السلام :
 اللَّهُمَّ أَنْ لَا تَشْكُرَ النِّعْمَةَ ؛
 امام حسن علیه السلام : پستی آن است که نعمت را سپاس نگویی .
 . تحف العقول ، ص ۲۳۳ .

حدیث ۸

امام حسن علیه السلام :
 كَفَاكَ مِنْ لِسَانِكَ أَوْضَحَ لَكَ سَبِيلَ زُشْدِكَ مِنْ عَيْتِكَ ؛
 امام حسن علیه السلام : همین مقدار بهره برداری از زبانت برایت بس که راه هدایت را از گمراهی برایت آشکار می کند .
 . بحار الأنوار ، ج ۷۸ ، ص ۱۱۴ .

حدیث ۹

امام حسن علیه السلام :
 وَلَعَمْرِي إِنَّا لِأَعْلَامُ الْهُدَى وَ مَنَارُ التُّقَى ؛
 امام حسن علیه السلام : به جانم قسم که ما پرچم های هدایت و نشانه های روشن پرهیزگاری هستیم .
 . تحف العقول ، ص ۲۳۳ .

حدیث ۱۰

امام حسن علیه السلام :

مَنْ تَذَكَّرَ بَعْدَ السَّفَرِ اعْتَدَّ ؛

امام حسن علیه السلام : هر که دوری [راه] سفر را به یاد آورد ، آماده خواهد شد . همان ، ص ۲۳۶ .

حدیث ۱۱

امام حسن علیه السلام :

الْمِرْأَحُ يَأْكُلُ الْهَيْبَةَ ؛

امام حسن علیه السلام : شوخی هیبت را می برد . بحار الأنوار ، ج ۷۸ ، ص ۱۱۳ .

حدیث ۱۲

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ مَعَاوِيَةَ نَزَعَنِي حَقًّا هُوَ لِي فَتَرَكْتُهُ لِصَلَاحِ الْأُمَّةِ وَ حَقِنِ دِمَائِهِمْ ؛

امام حسن علیه السلام : معاویه در حقی که از آن من بود با من ستیز کرد و من برای صلاح امت و جلوگیری از ریختن خونشان آن را واگذاردم . بحار الأنوار ، ج ۴۴ ، ص ۳۰ .

حدیث ۱۳

امام حسن علیه السلام :

مَا أَنَا بِمُذَلِّ الْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنِّي مُعَزُّ الْمُؤْمِنِينَ ، إِنِّي لَمَّا رَأَيْتُكُمْ لَيْسَ بِكُمْ عَلَيْهِمْ قُوَّةٌ سَلَّمْتُ الْأَمْرَ لِأَبْقَى أَنَا وَ أَنْتُمْ بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ ، كَمَا عَبَّ الْعَالَمُ السَّفِينَةَ لِتَبْقَى لِأَصْحَابِهَا وَ كَذَلِكَ نَفْسِي وَ أَنْتُمْ لِنَبْقَى بَيْنَهُمْ ؛

امام حسن علیه السلام : من نه خوارکننده مؤمنان ، بلکه عزت بخش آنانم . وقتی دیدم شما در برابر دشمن قدرتی ندارید ، کار را به او واگذاشتم تا من و شما در میان آنان باشیم . همچنان که آن فرزانه [خضر] کشتی را سوراخ کرد تا برای صاحبانش باقی بماند ، و این چنین است حکایت من و شما تا در میان آنها باقی بمانیم . میزان الحکمه ، ح ۱۰۵۱ .

حدیث ۱۴

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ مِضْمَارًا لِخَلْقِهِ فَيَسْتَبِقُونَ فِيهِ بِطَاعَتِهِ إِلَى مَرْضَاتِهِ ؛

امام حسن علیه السلام : خداوند ماه رمضان را میدان مسابقه ای برای آفریدگان خود قرار داده تا با طاعتش برای خشنودی او از یکدیگر پیشی گیرند .

تحف العقول، ص ۲۳۶.

حدیث ۱۵

امام حسن علیه السلام:

أَحْسِنِ جِوَارَ مَنْ جَاوَرَكَ تُكُنْ مُسْلِمًا؛

امام حسن علیه السلام: با همسایه ات به نیکی همسایگی کن تا مسلمان باشی.

بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۱۱۲.

حدیث ۱۶

امام حسن علیه السلام:

الْقَرِيبُ مَنْ قَرَّبَتْهُ الْمَوَدَّةُ وَإِنْ بَعْدَ نَسْبِهِ؛

امام حسن علیه السلام: خویشاوند کسی است که دوستی سبب خویشاوندی او است، اگرچه نسبش دور باشد.

تحف العقول، ص ۱۶۸.

حدیث ۱۷

امام حسن علیه السلام:

مَنْ اتَّكَلَّ عَلَى حُسْنِ الْإِخْتِيَارِ مِنَ اللَّهِ لَهُ لَمْ يَتَمَنَّ أَنْهُ فِي غَيْرِ الْحَالِ الَّتِي اخْتَارَهَا اللَّهُ؛

امام حسن علیه السلام: هر که به حُسن اختیار خدا برای او اعتماد کند، آرزو نمی کند که در حالی جز آنچه خدا برایش اختیار کرده است، باشد.

تحف العقول، ص ۱۶۹.

حدیث ۱۸

امام حسن علیه السلام:

لَا يُغْشُ الْعَاقِلُ مَنْ اسْتَنْصَحَهُ؛

امام حسن علیه السلام: خردمند به کسی که از او نصیحت می خواهد، خیانت نمی کند.

همان، ص ۱۲۰.

حدیث ۱۹

امام حسن علیه السلام:

عَلَيْكُمْ بِالْفِكْرِ، فَإِنَّهُ حَيَاةُ قَلْبِ الْبَصِيرِ وَمِفَاتِيحُ أَبْوَابِ الْحِكْمَةِ؛

امام حسن علیه السلام: بر شما باد به تفکر، که تفکر مایه حیات قلب شخص بصیر و کلید در حکمت است.

إعلام الدین، ص ۲۹۷.

حدیث ۲۰

امام حسن علیه السلام :

لَا مُرُوَّةَ لِمَنْ لَاهِمَّةَ لَهُ؛

امام حسن علیه السلام: بی همت را مردانگی نباشد.

بحار الأنوار، ج ۷۴، ص ۴۱۷.

حدیث ۲۱

امام حسن علیه السلام :

تَمَامُ الصَّبِيْعَةِ خَيْرٌ مِنْ اِبْتِدَائِهَا؛

امام حسن علیه السلام: تمام کردن احسان از آغاز کردن آن بهتر است .

همان، ج ۷۸، ص ۱۱۱.

حدیث ۲۲

امام حسن علیه السلام :

مَا تَشَاوَرَ قَوْمٌ اِلَّا هُدُّوا اِلَى رُشْدِهِمْ ؛

امام حسن علیه السلام: هیچ گروهی با هم مشورت نکردند، مگر آن که به راه پیشرفت خود رهنمون شدند .

. تحف العقول ، ص ۲۳۳ .

حدیث ۲۳

امام حسن علیه السلام :

اَلْاِخَاءُ الْوَفَاءُ فِي الشَّدَّةِ وَالرَّخَاءِ ؛

امام حسن علیه السلام: نشانه برادری، وفاداری در سختی و آسایش است .

. بحار الأنوار ، ج ۷۸ ، ص ۱۱۴ .

حدیث ۲۴

امام حسن علیه السلام :

مَنْ عَدَّدَ نِعْمَهُ ، مَحَقَّ كَرَمَهُ ؛

امام حسن علیه السلام: هر کس احسان های خود را برشمرد، بخشندگی خود را تباه کرده است .

. همان ، ج ۷۴ ، ص ۴۱۷ .

حدیث ۲۵

امام حسن علیه السلام :

الْمَعْرُوفُ مَا لَمْ يَتَقَدَّمْهُ مَطْلٌ وَ لَمْ يَتَّبِعْهُ مَنٌّْ ؛

امام حسن علیه السلام: احسان آن است که تأخیری در پیش و منتی در پس نداشته باشد .
همان ، ج ۷۸ ، ص ۱۱۵ .

حدیث ۲۶

امام حسن علیه السلام :

إِذَا سَمِعْتَ أَحَدًا يَتَنَاوَلُ أَعْرَاضَ النَّاسِ فَاجْتَهِدْ أَنْ لَا يَعْرِفَكَ ؛

امام حسن علیه السلام: هر گاه شنیدی شخصی آبروی مردم را می ریزد ، بکوش تا تو را نشناسد .
همان ، ج ۷۴ ، ص ۱۹۸ .

حدیث ۲۷

امام حسن علیه السلام :

لَقَدْ فَارَقَكُمْ رَجُلٌ بِالْأَمْسِ لَمْ يَسِيقَهُ الْأَوْلُونَ وَ لَا يُدْرِكُهُ الْآخِرُونَ ؛

امام حسن علیه السلام: دیروز مردی شما را ترک کرد که پیشینیان بر او پیشی نگرفتند و پسینیان به او نمی رسند .
إحقاق الحق ، ج ۱۱ ، ص ۱۸۳ .

حدیث ۲۸

امام حسن علیه السلام :

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فَخْمًا مُفَخَّمًا... يَتَكَلَّمُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ فَضِيلاً لَا فُضُولَ فِيهِ وَ لَا تَقْصِيرَ. دَمَشًا، لَيْسَ بِالْجَافِي وَ لَا بِالْمُهَيِّنِ تَعْظُمُ عِنْدَهَا النُّعْمَةُ وَ إِنَّ دَقَّتْ لَا يَدُومُ مِنْهَا شَيْئًا غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ لَا يَدُومُ ذَوْاقًا وَ لَا يَمْدَحُهُ وَ لَا تُغْضِبُهُ بِهَا الدُّنْيَا وَ مَا كَانَ لَهَا، فَإِذَا تُعْطِيَ الْحَقُّ لَمْ يَعْرِفْهُ أَحَدٌ، وَ لَمْ يَقُمْ لِعُضْبِهِ شَيْءٌ حَتَّى يَنْتَصِرَ لَهُ... ؛

رسول اکرم صلی الله علیه و آله (در نظرها) با شکوه و بزرگواری بودند... سخنانی کوتاه، جامع و بی چوونو چرا می گفتند بدون کم و زیاد، نرم خو و مهربان بودند، در حق کسی ظلم نمی کردند، کسی را خوار نمی شمردند، نعمت را اگر چه کم بود، بزرگ می دانستند و چیزی از آن رانکوهش نمی کردند، از مزه غذا نه بد می گفتند و نه تعریف می کردند، دنیا و آنچه به آن مرتبط است ایشان را خشمگین نمی ساخت و هر گاه حقی ضایع می شد، احدی را ملاحظه نمی کردند و چیزی باعث رفع خشمشان نمی شد، تا آن که حق را حاکم سازند.

عیون اخبار الرضا، ج ۲، ص ۲۸۳

حدیث ۲۹

امام حسن علیه السلام :

لَيْسَتْ الْعِفَّةُ بِدَافِعَةٍ رِزْقًا وَ لَا الْحِرْصُ بِجَالِبٍ فَضْلاً فَإِنَّ الرِّزْقَ مَقْسُومٌ وَ اسْتِعْمَالُ الْحِرْصِ اسْتِعْمَالُ الْمَأْتَمِ ؛

نه پاکدامنی، روزی را از انسان دور می کند و نه حرص، روزی زیاد می آورد؛ چوونروزی قسمت شده است و حرص زدن باعث

مبتلا شدن به گناهان می شود.

تحف العقول، ص ۲۳۴

حدیث ۳۰

امام حسن علیه السلام :

زَوْجَهَا مِنْ رَجُلٍ تَقَىٰ فَإِنَّهُ أَنْ أَحَبَّهَا أَكْرَمَهَا وَإِنْ أَبْغَضَهَا لَمْ يَظْلِمْهَا؛

دخترت را به ازدواج مردی با تقوا در آور؛ زیرا اگر دخترت را دوست داشته باشد، گرمی اش می دارد و اگر دوستش نداشته باشد به او ظلم نمی کند.

مکارم الاخلاق، ص ۲۰۴

حدیث ۳۱

امام حسن علیه السلام :

الْإِنْسَانُ أَرْبَعَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ لَهُ خُلُقٌ وَلَا خَلَقَ لَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ لَهُ خَلَقٌ وَلَا خُلُقَ لَهُ، قَدْ ذَهَبَ الرَّابِعُ وَهُوَ الَّذِي لَا خَلَقَ وَلَا خُلُقَ لَهُ وَذَلِكَ شَرُّ النَّاسِ مِنْهُمْ مَنْ لَهُ خُلُقٌ وَخَلَقٌ فَذَلِكَ خَيْرُ النَّاسِ؛

مردم چهار دسته اند: دسته ای از آنها اخلاق دارند، اما بهره ای (از دنیا) ندارند. دسته ای بهره مندند، اما اخلاق ندارند. دسته ای نه بهره ای (از دنیا) و نه اخلاق دارند که اینها بدترین مردم اند. و دسته ای که هم اخلاق دارند و هم (از دنیا) بهره مندند که اینان، بهترین مردم اند.

بحار الأنوار، ج ۷۰، ص ۱۰، ح ۸

حدیث ۳۲

امام حسن علیه السلام :

لَوْ أَنَّ النَّاسَ سَمِعُوا قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَرَسُولِهِ لَأَعْطَتْهُمْ السَّمَاءُ قَطْرَهَا وَالْأَرْضُ بَرَكَتَهَا وَلَمَا اخْتَلَفَ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ سَيِّفَانٍ وَلَا كَلُوهَا خَضْرَاءَ خَضِرَةً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛

اگر مردم سخن خدا و پیامبرش را می شنیدند، آسمان بارانش را و زمین برکتش را به آنان می بخشید و هرگز در این امت، اختلاف و زدو خورد پیش نمی آمد و همه از نعمتسبز دنیا تا روز قیامت، برخوردار می شدند.

امالی طوسی، ص ۵۶۶، ح ۱۱۷۴

حدیث ۳۳

امام حسن علیه السلام :

قِيلَ : فَمَا الدَّيْتَةُ؟ قَالَ : النَّظْرُ فِي الْيَسِيرِ وَمَنْعُ الْحَقِيرِ؛
 پرسیدند : فرومایگی چیست؟ فرمود : «خُرده بینی و دریغ کردن اندک».

حدیث ۳۴

امام حسن علیه السلام :
 قِيلَ : فَمَا الشُّحُّ؟ قَالَ : أَنْ تَرَى مَا فِي يَدَيْكَ شَرَفًا وَمَا أَنْفَقْتَهُ تَلْفًا؛
 پرسیدند : بخل چیست؟ فرمود : «آنچه را در دست خود بینی [و نگهداری] ، مایه شرف پنداری و آنچه را انفاق کنی ، از دست رفته بدانی».

حدیث ۳۵

امام حسن علیه السلام :
 قِيلَ فَمَا الْفَقْرُ؟ قَالَ : شَرُّ النَّفْسِ إِلَى كُلِّ شَيْءٍ؛
 پرسیدند : نیازمندی چیست؟ فرمود : «آزمندی نفس به هر چیز».

حدیث ۳۶

امام حسن علیه السلام :
 مَا تَشَاوَرَ قَوْمٌ إِلَّا هُدُوا إِلَى رُشْدِهِمْ؛
 هیچ مردمی با هم مشورت نمی کنند ، مگر آن که به راه پیشرفتِ خویش رهنمون خواهند شد.

حدیث ۳۷

امام حسن علیه السلام :
 أَلَلُّومُ أَنْ لَا تَشْكُرَ النِّعْمَةَ؛
 فرومایگی این است که سپاسِ نعمت نگزاری.

حدیث ۳۸

امام حسن علیه السلام :
 الْقَرِيبُ مَنْ قَرَّبَتْهُ ، الْمَوَدَّةُ وَإِنْ بَعُدَ نَسَبُهُ ، وَالْبَعِيدُ مَنْ بَاعَدَتْهُ الْمَوَدَّةُ وَإِنْ قَرَّبَ نَسَبُهُ؛
 خویشاوند ، کسی است که دوستی ، او را به آدمی نزدیک ساخته ، گرچه

نژاد (و تبار) او دور باشد ؛ و بیگانه کسی است که از دیدگاه دوستی دور است ، هر چند تبار (و نژاد) او نزدیک باشد.

حدیث ۳۹

امام حسن علیه السلام :

مَنْ اتَّكَلَ عَلَى حُسْنِ الْإِخْتِيَارِ مِنَ اللَّهِ لَهُ لَمْ يَتَمَنَّ أَنْهُ فِي غَيْرِ الْحَالِ اتَّيَاخْتَارَهَا اللَّهُ لَهُ؛

هر که بر نیک گزینی خداوند پشت گرم باشد، آرزو نمی کند در وضعی جز آن که خدا برایش اختیار فرموده، قرار گیرد.

حدیث ۴۰

امام حسن علیه السلام :

الْخَيْرُ الَّذِي لِاشْرَ فِيهِ : الشُّكْرُ مَعَ النُّعْمَةِ وَالصَّبْرُ عَلَى النَّازِلَةِ؛

خیری که هرگز شری در آن نیست، شکر بر نعمت و صبر بر ناگواری هاست.

حدیث ۴۱

امام حسن علیه السلام :

حدیث ۴۲

امام حسن علیه السلام :

سُئِلَ عَنِ الْمُرُوءَةِ؟ فَقَالَ : شُحُّ الرَّجُلِ عَلَى دِينِهِ وَإِصْلَاحُهُ مَالَهُ وَقِيَامُهُ بِالْحُقُوقِ؛

او را از مردانگی پرسیدند [که چیست]. فرمود : این که مرد دریغش آید بر دین خود [که چیزی از آن بکاهد]، و اصلاح مال است [به نیامیختن حرام و پرداختن زکات] و بر پا داشتن حقوق (و فرایض).

حدیث ۴۳

امام حسن علیه السلام :

الْتَّقْوَى بَابُ كُلِّ تَوْبَةٍ وَرَأْسُ كُلِّ حِكْمَةٍ وَشَرَفُ كُلِّ عَمَلٍ؛

تقوا، باب هر توبه و سرآمد هر حکمت، و [مایه] شرافت هر کاری است.

حدیث ۴۴

امام حسن علیه السلام :

إِذَا أَضْرَبَتِ النَّوْفُلُ بِالْفَرِيضَةِ فَارْفُضُوهَا؛

هرگاه مستحبات به واجبات زیان رساند [و مانع انجام دادن فرایض شود]، آنها را ترک کنید.

حدیث ۴۵

امام حسن علیه السلام :

مَنْ تَذَكَّرَ بَعْدَ السَّفَرِ اعْتَدَّ؛

هر که دوری راه سفر را به یاد آورد ، [با توشه گرفتن] آماده شود.

حدیث ۴۶

امام حسن علیه السلام :

لَا يُغَشُّ الْعَاقِلُ مَنْ اسْتَنْصَحَهُ؛

خردمند ، به کسی که از او راهنمایی مشفقانه بخواهد ، خیانت نکند.

حدیث ۴۷

امام حسن علیه السلام :

إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَقْبَلْ مَوْضِعَ النُّورِ مِنْ جِبْهَتِهِ؛

هر گاه یکی از شما با برادر خود دیدار کند ، باید محل نورخیز پیشانی او را ببوسد.

حدیث ۴۸

امام حسن علیه السلام :

لَمَّا نَزَلَتْ آيَةُ التَّطْهِيرِ جَمَعْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فِي كِسَاءٍ لَأُمَّ سَلَمَةَ خَيْرِي، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ هَؤُلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي وَعِترَتِي، فَأَذْهِبْ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَطَهِّرْهُمْ تَطْهِيرًا

امام حسن علیه السلام : چون آیه تطهیر نازل شد پیامبر خدا صلی الله علیه و آله ما را در عبای خیری که از آن ام سلمه بود گرد آورد و فرمود: بار خدایا! اینان اهل بیت و عترت من هستند، پس هر گونه پلیدی را از آنها دور کن و کاملاً پاکشان گردان.

المناقب لابن المغازلی : ۳۰۲ / ۳۴۶ ، أمالی الطوسی : ۵۵۹ / ۱۱۷۳ ، وراجع مجمع البیان : ۸ / ۵۶۰ کلها عن زاذان .

حدیث ۴۹

امام حسن علیه السلام :

- فِي خُطْبَةٍ حِينَ قُتِلَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ - : أَنَا ابْنُ الْبَشِيرِ وَأَنَا ابْنُ النَّذِيرِ ، وَأَنَا ابْنُ الدَّاعِي إِلَى اللَّهِ بِأَذْنِهِ ، وَأَنَا ابْنُ السَّرَّاجِ الْمُنِيرِ ، وَأَنَا مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ الَّذِي كَانَ جِبْرِيلُ يَنْزِلُ إِلَيْنَا وَيَصْعَدُ مِنْ عِنْدِنَا ، وَأَنَا مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ الَّذِي أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمْ الرَّجْسَ وَطَهَّرَهُمْ تَطْهِيرًا

امام حسن علیه السلام به هنگام شهادت حضرت علی علیه السلام در خطبه ای پس از حمد و ثنای الهی فرمود: منم فرزند مژده دهنده و بیم دهنده و فرزند کسی که با اذن خدا به سوی او فرا می خواند. منم فرزند آن چراغ پرتو افشان، من از اهل بیتی هستم که جبرئیل به سوی ما نازل می شد و از نزد ما اوج می گرفت. من از اهل بیتی هستم که خداوند هر گونه پلیدی را از آنها دور کرده کاملاً پاکشان گردانیده است.

المستدرک علی الصحیحین : ۳ / ۱۸۸ / ۴۸۰۲ عن عمر بن علی عن الإمام زین العابدین علیه السلام ، مقاتل الطالبیین : ۶۲ عن زید بن علی بن الحسین بن زید بن الحسن ؛ الإرشاد : ۲ / ۷ عن أبي إسحاق السبيعي وغيره ، بشارة المصطفى : ۲۴۰ وليس في الثلاثة الأخيرة «وأنا من أهل البيت الذي كان جبريل ينزل إلينا و يصعد من عندنا» ، أمالی الطوسی : ۲۶۹ / ۵۰۱ كلاهما عن أبي الطفيل ،

مسائل علی بن جعفر: ۳۲۸ / ۱۱۸ عن عمر بن الإمام علی علیه السلام، إعلام الوری: ۲۰۸ کلاهما نحوه.

حدیث ۵۰

امام حسن علیه السلام:

- فی خطبته له - : یا أهل العراق، اتقوا الله فینا، فإننا أمرؤکم وضيافؤکم، ونحن أهل البيت الذي قال الله عز وجل: «إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهركم تطهيرا»

امام حسن علیه السلام: در خطبه ای: ای اهل عراق! در حق ما تقوا در پیش گیرید که ما امرا و میهمانان شما هستیم و اهل بیته هستیم که خداوند در حق ما فرموده است: «إنما يريد الله ليذهب عنكم الرجس أهل البيت ويطهركم تطهيرا».

المعجم الكبير: ۳ / ۹۳ / ۲۷۶۱، المناقب لابن المغازلي: ۳۸۲ / ۴۳۱، تاریخ دمشق «ترجمه الإمام الحسن علیه السلام»: ۱۸۰ / ۳۰۴ و ۳۰۵ کلها عن أبي جميلة، وأيضا: ۱۸۲ / ۳۰۶ و ۳۰۷ عن هلال بن يساف.

حدیث ۵۱

امام حسن علیه السلام:

- فيما جرى بينه وبين عمرو بن العاص - : إياك عنى فإنك رجس، ونحن أهل بيت الطهارة أذهب الله عنا الرجس وطهرنا تطهيرا

امام حسن علیه السلام در ماجرای میان ایشان و عمرو بن عاص: از من دور شو که تو پلیدی و پلشتی هستی و ما خاندان پاکی و پاکیزگی هستیم که خداوند پلیدی و پلشتی را از ما دور کرده، کاملاً پاکمان گردانیده است.

شرح نهج البلاغه لابن أبي الحديد: ۱۶ / ۲۸.

حدیث ۵۲

امام حسن علیه السلام:

إننا أهل بيت أكرمنا الله بالإسلام، واختارنا واصطفانا واجتباننا، فأذهب عنا الرجس وطهرنا تطهيرا، والرجس هو الشك، فلا تشك في الله الحق ودينه أبداً، وطهرنا من كل أفنٍ وعيئة

امام حسن علیه السلام: ما از خاندانی هستیم که خداوند با اسلام گرامیمان داشته است و ما را برگزیده، انتخابمان کرده است و هر گونه پلیدی و رجس را از ما دور کرده کاملاً پاکمان گردانیده است. پلیدی و رجس، همان شک است و ما هرگز در وجود خدای حق و دین او تردید نمی کنیم. خداوند ما را از هرگونه سست رأیی و گمراهی پاک گردانیده است.

أمالی الطوسی: ۵۶۲ / ۱۱۷۴ عن عبدالرحمن بن كثير عن الإمام الصادق عن أبيه عن جدّه عليهم السلام.

حدیث ۵۳

امام حسن علیه السلام:

- فی بیان قولہ تعالی: «ندع أبناءنا وأبناءكم...» - : أخرج رسول الله صلى الله عليه وآله من الأنفس معه أبي، ومن البنين إياي وأخي، ومن النساء أمي فاطمة من الناس جميعاً، فنحن أهلنا ولحمنا ودمنا ونفسنا، ونحن منه وهو منا

عبدالرحمن بن كثير به نقل از جعفر بن محمد به نقل از پدرش به نقل از جدش به نقل از حسن بن علی علیه السلام - در بیان آیه شریفه «ندع أبناءنا وأبناءكم...» - : پیامبر صلی الله علیه و آله خارج شد در حالی که از «انفس»، پدرم با او بود و از فرزندان، من و

برادرم بودیم و از زنان از میان همه مردمان، مادر من فاطمه بود. ما خاندان او و گوشت و خون و جان اویم، ما از او هستیم و او از ماست.

أمالی الطوسی: ۵۶۴ / ۱۱۷۴، ینابیع المودّة: ۱ / ۱۶۵ / ۱.

حدیث ۵۴

امام حسن علیه السلام:

نَظَرَ أَبُو نُؤَاسٍ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ذَاتَ يَوْمٍ وَقَدْ خَرَجَ مِنْ عِنْدِ المَأْمُونِ عَلَى بَعْلِهِ لَهُ ، فَدَنَا مِنْهُ أَبُو نُؤَاسٍ ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَقَالَ : يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ ، قَدْ قُلْتُ فِيكَ آيَاتًا فَاحِبُّ أَنْ تَسْمَعَهَا مِنِّي ، قَالَ : هَاتِ ، فَأَنْشَأَ يَقُولُ :

مُطَهَّرُونَ نَقِيَاتٌ ثِيَابُهُمْ تَجْرِي الصَّلَاةُ عَلَيْهِمْ أَيْنَمَا ذُكِرُوا
مَنْ لَمْ يَكُنْ عَلَوِيًّا حِينَ تَنْسِبُهُ فَمَا لَهُ مِنْ قَدِيمِ الدَّهْرِ مُفْتَخِرُ
فَاللَّهُ لَمَّا بَرَأَ خَلْقًا فَاتَّقَنَهُ صَفَاكُمْ وَاصْطَفَاكُمْ أَيُّهَا الْبَشَرُ
فَأَنْتُمْ الْمَلَأُ الْأَعْلَى وَعِنْدَكُمْ عِلْمُ الْكِتَابِ وَمَا جَاءَتْ بِهِ السُّورُ
فَقَالَ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ : قَدْ جِئْنَا بِآيَاتٍ مَا سَبَقَكَ إِلَيْهَا أَحَدٌ

ابوالحسن محمد بن یحیی فارسی: روزی ابو نؤاس به ابو الحسن علی بن موسی الرضا علیه السلام گریست و این در حالی بود که حضرت علیه السلام سوار بر استری از نزد مأمون خارج می شد. ابو نؤاس به ایشان نزدیک شد و درود فرستاد و گفت: ای زاده پیامبر خدا! آیاتی درباره تو سروده ام که می خواهم آنها را از من بشنوی. حضرت علیه السلام فرمود: آن چه سروده ای، بیاور او پس چنین سرود:

ایشان پاکانی هستند که جامه شان پاکیزه است * و هر گاه از ایشان یاد شود بر آنها درود فرستاده می شود

هر که به هنگام انتساب علوی نباشد * از روزگار کهن افتخاری ندارد

خداوند آن گاه که خلائق را بیافرید و سامان شان داد * ای جماعت شما را گزین کرد و برگزید

شما باید گروه برتر و نزد شماست * علم کتاب و آن چه سوره های قرآن آورده است

امام رضا علیه السلام فرمود: آیاتی را آوردی که هیچ کس در سرودن آنها از تو پیشی نگرفته است.

عیون أخبار الرضا علیه السلام: ۲ / ۱۴۳ / ۱۰، المناقب لابن شهر آشوب: ۴ / ۳۶۶ مرسلًا.

حدیث ۵۵

امام حسن علیه السلام:

- فِي مَجْلِسِ مُعَاوِيَةَ - : وَأَنَا ابْنُ خَيْرَةِ الإِمَاءِ وَسَيِّدَةِ النِّسَاءِ ، غَدَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِعِلْمِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى ، فَعَلَّمَنَا تَأْوِيلَ الْقُرْآنِ ، وَمُشْكِلَاتِ الْأَحْكَامِ ، لَنَا الْعِزَّةُ الْعَلِيَاءُ وَالْكَلِمَةُ الْعَلِيَاءُ ، وَالْفَخْرُ وَالسَّنَاءُ

امام حسن علیه السلام - در مجلس معاویه - : من پسر بهترین کنیزان (خدا) و سرور زنانم. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ما را با علم خداوند تبارک و تعالی تغذیه کرده است و تأویل قرآن و احکام دشوار را به ما آموخته است. سترگ ترین ارجمندی و والاترین کلمه و افتخار و بلندی از آن ماست.

الاحتجاج : ۲ / ۴۷ .

حدیث ۵۶

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ الْعِلْمَ فِينَا ، وَنَحْنُ أَهْلُهُ ، وَهُوَ عِنْدَنَا مَجْمُوعٌ كُلُّهُ بِحِذَائِهِ ، وَإِنَّهُ لَا يَحْدُثُ شَيْءٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ حَتَّى أُرْسَى الْخَدَشِ إِلَّا وَهُوَ عِنْدَنَا مَكْتُوبٌ بِإِمْلَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَخَطِّ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَدِهِ

امام حسن علیه السلام : علم در میان ماست و ما اهل آنیم و همه آن به کمال نزد ماست و تا روز رستاخیز حتی دبه خراشی تعلق نخواهد گرفت مگر آن که با املا پیامبر صلی الله علیه و آله و دست خط علی علیه السلام نزد ما نوشته موجود است.

الاحتجاج : ۲ / ۶۳ / ۱۵۵ عن ابن عباس .

حدیث ۵۷

امام حسن علیه السلام :

- أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ رَأْيِ أَبِيهِ فِي الْخِيَارِ ؛ مِنْ مَبَاحِثِ التُّبُوعِ وَالْمُعَامَلَاتِ - : فَدَعَا بَرَبْعَهُ ، فَأَخْرَجَ مِنْهَا صِحْفَةً صَدَفَاءَ مَكْتُوبٌ فِيهَا قَوْلُ عَلِيِّ فِي الْخِيَارِ

از امام حسن علیه السلام درباره نظر پدرش پیرامون مسأله «خیار» - [یعنی حق به هم زدن معامله] که از مباحث خرید و فروش و معاملات است - پرسش شد. حضرت علیه السلام صندوقی را خواست و از میان آن صحیفه زرد رنگی بیرون آورد که نظر علی علیه السلام در باره «خیار» در آن نوشته شده بود.

العلل لابن حنبل : ۱ / ۳۴۶ / ۶۳۹ .

حدیث ۵۸

امام حسن علیه السلام :

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : أَكْتُبُ مَا أُمِلَى عَلَيْكَ ، فَقَالَ : يَا نَبِيَّ اللَّهِ ، أَتَخَافُ عَلَيَّ النَّسِيَانَ ؟ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : لَسْتُ أَخَافُ عَلَيْكَ النَّسِيَانَ ، وَقَدْ دَعَوْتُ اللَّهَ لَكَ أَنْ يُحَفِّظَكَ وَلَا يُنْسِيَكَ ، وَلَكِنْ أَكْتُبُ لِشُرَكَائِكَ . قَالَ : قُلْتُ : وَمَنْ شُرَكَائِي يَا نَبِيَّ اللَّهِ ؟ قَالَ : الْأَيْمَةُ مِنْ وُلْدِكَ ، بِهِمْ تُسْقَى أُمَّتِي الْغَيْثَ ، وَبِهِمْ يُسْتَجَابُ دُعَاؤُهُمْ ، وَبِهِمْ يَصْرِفُ اللَّهُ عَنْهُمْ الْبَلَاءَ ، وَبِهِمْ يُنْزَلُ الرَّحْمَةُ مِنَ السَّمَاءِ ، وَهَذَا أَوْلَاهُمْ ، وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ، ثُمَّ أَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، ثُمَّ قَالَ : الْأَيْمَةُ مِنْ وُلْدِهِ

امام حسن علیه السلام : پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: آن چه را بر تو املا می کنم، بنویس. علی عرض کرد: یا رسول الله! بیم داری چیزی را فراموش کنم؟ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: از فراموشی تو نمی ترسم، من به درگاه خداوند دعا کرده ام که حافظه تو را قوی گرداند و از فراموشی بر کنارت دارد، لیکن برای شریک های خود بنویس. علی علیه السلام عرض کرد: شریکان من چه کسانی هستند یا رسول الله؟ فرمود: آن فرزندان تو که امامند، به برکت وجود آنهاست که بر امت من

باران می بارد و در پرتو وجود آنها دعایشان مستجاب می گردد و خداوند به سبب آنها بلا از امت می گرداند و به برکت وجود آنها از آسمان رحمت می بارد و این نخستین ایشان است و با دست به حسن بن علی علیه السلام اشاره کرد، سپس به حسین اشاره کرد و فرمود: فرزندان او که امامند.

أمالی الصدوق : ۳۲۷ / ۱ ، کمال الدین : ۲۰۶ / ۲۱ ، بصائر الدرجات : ۱۶۷ / ۲۲ کلها عن أبي الطفيل .

حدیث ۵۹

امام حسن علیه السلام :

دَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِي عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ ابْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ ، فَلَمَّا بَصُرَنِي (بَصُرَ بِي) قَالَ لِي : مَرَحَبًا بِكَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ ، أَنْتَ وَثِينًا حَقًّا . فَقُلْتُ لَهُ : يَا بْنَ رَسُولِ اللَّهِ ، إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُعْرِضَ عَلَيْكَ دِينِي ، فَإِنْ كَانَ مَرْضِيًّا ثَبَّتْ عَلَيْهِ حَتَّى أَلْقَى اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ ، فَقَالَ : هَاتِي يَا أَبَا الْقَاسِمِ ، فَقُلْتُ : إِنِّي أَقُولُ : إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى وَاحِدٌ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ، خَارِجٌ مِنَ الْحَدِيثِ : حَدُّ الْإِبْطَالِ وَحَدُّ التَّشْبِيهِ ، وَإِنَّهُ لَيْسَ بِجِسْمٍ وَلَا- صُورَةٍ وَلَا- عَرَضٍ وَلَا- جَوْهَرٍ ، بَلْ هُوَ مُجَسَّمُ الْأَجْسَامِ وَمُصَوَّرُ الصُّوَرِ ، وَخَالِقُ الْأَعْرَاضِ وَالْجَوَاهِرِ ، وَرَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَالِكُهُ وَجَاعِلُهُ وَمُحَدِّثُهُ .

وَأَنْ مُحَمَّدًا عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ ، فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، وَأَنْ شَرِيعَتَهُ خَاتِمَةُ الشَّرَائِعِ فَلَا شَرِيعَةَ بَعْدَهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ . وَأَقُولُ : إِنَّ الْإِمَامَ وَالْخَلِيفَةَ وَوَلِيَّ الْأَمْرِ بَعْدَهُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ، ثُمَّ الْحَسَنُ ثُمَّ الْحُسَيْنُ ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ ثُمَّ مُوسَى بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ أَنْتِ يَا مَوْلَايَ . فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : وَمِنْ بَعْدِي الْحَسَنُ ابْنِي ، فَكَيْفَ لِلنَّاسِ بِالْخَلْفِ مِنْ بَعْدِهِ ؟ فَقُلْتُ : وَكَيْفَ ذَاكَ يَا مَوْلَايَ ؟ قَالَ : لِأَنَّهُ لَا يُرَى شَخْصُهُ وَلَا يَحُلُّ ذِكْرُهُ بِاسْمِهِ حَتَّى يَخْرُجَ فَيَمَلَأَ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مَلَأَتْ ظُلْمًا وَجَوْرًا . فَقُلْتُ : أَفَرَرْتُ .

وَأَقُولُ : إِنَّ وَلِيِّهِمْ وَلِيُّ اللَّهِ ، وَعَدْوُهُمْ عَدْوُ اللَّهِ ، وَطَاعَتُهُمْ طَاعَةُ اللَّهِ ، وَمَعْصِيَتُهُمْ مَعْصِيَةُ اللَّهِ . وَأَقُولُ : إِنَّ الْمِعْرَاجَ حَقٌّ ، وَالْمُسَاءَلَةَ فِي الْقَبْرِ حَقٌّ ، وَإِنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ ، وَالتَّيَّارَ حَقٌّ ، وَالصِّرَاطَ حَقٌّ ، وَالْمِيزَانَ حَقٌّ ، وَإِنَّ السَّاعِيَةَ آتِيَةً لَا رَيْبَ فِيهَا ، وَإِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ .

وَأَقُولُ : إِنَّ الْفَرَائِضَ الْوَاجِبَةَ بَعْدَ الْوَلَايَةِ : الصَّلَاةُ وَالزَّكَاةُ وَالصَّوْمُ وَالْحَجُّ وَالْجِهَادُ وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ . فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ : يَا أَبَا الْقَاسِمِ ، هَذَا وَاللَّهِ دِينُ اللَّهِ الَّذِي ارْتَضَاهُ لِجِبَادِهِ ، فَاتَّبِعْ عَلَيْهِ أَتْبَنَكَ اللَّهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ .

عبدالعظیم بن عبد الله حسنی: بر سرورم علی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام وارد شدم.

چون مرا دید فرمود: ای ابا القاسم! خوش آمدی، تو به راستی دوستدار مایی. عرض کردم: ای فرزند رسول خدا! می خواهم دینم را بر شما عرضه کنم تا اگر پسندیده است تا هنگام دیدار خداوند عز و جل، بر آن پایداری ورزم. امام علیه السلام فرمود: عرضه کن ای ابو القاسم. عرض کردم: من اعتقاد دارم: خداوند متعال یکی است و چیزی مانند او وجود ندارد و از دو حد ابطال و تشبیه بیرون است، نه جسمی دارد و نه صورتی و نه عرضی و نه جوهری. بلکه اوست که به اجسام، جسمیت و به صورتها، تصویر می بخشد و اعراض و جواهر را می آفریند و پروردگار و مالک و آفریننده و پدید آورنده هر پدیده ای است و این که محمد بنده و رسول او، خاتم پیامبران است و تا روز رستخیز پیامبری پس از او نخواهد بود و آیین او آیین پایانی است که تا روز قیامت، آیینی پس از آن

نخواهد بود.

من معتقدم امام و جانشین و ولی امر پس از او، امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب و سپس حسن و آن گاه حسین و علی بن حسین و محمّد بن علی و جعفر بن محمّد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمّد بن علی و سپس تویی ای سرورم. امام هادی علیه السلام فرمود: پس از من، فرزندم حسن، جانشین من خواهد بود، ولی جانشین او در میان مردم چگونه خواهد بود؟ عرض کردم: چگونه خواهد بود سرورم؟ فرمود: شخص او دیده نمی شود و روا نیست نامش برده شود تا خروج کند و زمین را همان گونه که از ظلم و ستم آکنده بود از داد و عدل بیاکند. عرض کردم: بدان اقرار می کنم.

من معتقدم: دوستدار آنها، دوستدار خدا و دشمن آنها، دشمن خداست، فرمانبری از آنها، فرمانبری از خدا و سرکشی از آنها، سرکشی از خداست. به اعتقاد من، معراج و سؤال و جواب قبر و بهشت و دوزخ و رستاخیز، حقّ است و تردیدی در آن نیست و خداوند هر آن که را در گور خفته بر خواهد انگیخت.

به اعتقاد من، فرائض واجب پس از ولایت، نماز و زکات و روزه و حج، جهاد و امر به معروف و نهی از منکر هستند.

علی بن محمّد علیه السلام فرمود: ای ابا القاسم! به خدا سوگند این همان دینی است که خداوند برای بندگانش برگزیده است. بر آن پایدار باش، خداوند تو را بر این عقیده استوار در دنیا و آخرت پایدار بدارد.
 أمالی الصدوق: ۲۷۸ / ۲۴، التوحید: ۸۱ / ۳۷، کمال الدین: ۳۷۹، روضه الواعظین: ۳۹، کفایه الأثر: ۲۸۲، وراجع صفات الشیعه: ۱۲۷ / ۶۸.

حدیث ۶۰

امام حسن علیه السلام:

عَلَى فُقَرَاءٍ وَقَدْ وَضَعُوا كَسِيرَاتٍ عَلَى الْأَرْضِ وَهُمْ قُعُودٌ يَلْتَقِطُونَهَا وَيَأْكُلُونَهَا، فَقَالُوا لَهُ: هَلُمَّ يَا بَنَ بْنَتِ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى الْغَدَاءِ. قَالَ: فَتَزَلَّ وَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ، وَجَعَلَ يَأْكُلُ مَعَهُمْ حَتَّى اكْتَفَوْا وَالزَّادُ عَلَى حَالِهِ بِيَرَكْتِهِ، ثُمَّ دَعَاهُمْ إِلَى ضِيَّةٍ يَأْفَتِهِ وَأَطَعَهُمْ وَكَسَاهُمْ

روایت شده که حسن بن علی بر گروهی از فقرا گذشت که تکه نانهای بر زمین نهاده و گرد یکدیگر نشسته بودند و از آن بر می داشتند و می خوردند. این جماعت به امام علیه السلام گفتند: ای پسر دختر رسول خدا! بفرماید. راوی می گوید: حضرت علیه السلام فرود آمد و فرمود: خداوند مستکبران را دوست ندارد و همراه آنان به خوردن نشست تا از خوردن دست کشیدند و این در حالی بود که به برکت وجود امام علیه السلام، چیزی از نانها کم نشده بود. امام علیه السلام سپس آنها را به مهمانی دعوت کرد و اطعامشان نمود و جامه شان بخشید.
 المناقب لابن شهر آشوب: ۲۳ / ۴.

حدیث ۶۱

امام حسن علیه السلام:

أَخَذَ ابْنُ مُلْجَمٍ فَادْخَلَ عَلَيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، فَقَالَ : أَطِيبُوا طَعَامَهُ وَأَلِينُوا فِرَاشَهُ ، فَإِنْ أَعِشَ فَأَنَا وَلِيُّ دَمِي ، عَفْوٌ أَوْ قِصَاصٌ ، وَإِنْ مُتُّ فَالْحَقُّوهُ بِي أُخَاصِمُهُ عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ

امام حسن علیه السلام: ابن ملجم دستگیر و به حضور علی علیه السلام برده شد. امام علیه السلام فرمود: خوراکش را نیکو و بسترش را نرم گردانید، اگر زنده ماندم که صاحب خون، خودم هستم، بخواهم در می گذرم یا قصاص می کنم و اگر مُردم، او را به من مُلحق کنید که نزد خداوند جهانیان از او دادخواهی می کنم.

أسد الغابة: ۴ / ۱۱۳ ، تاریخ دمشق «ترجمه الإمام علی علیه السلام»: ۳ / ۳۰۰ / ۱۴۰۰ کلاهما عن محمد بن سعد ، أنساب الأشراف : ۲ / ۴۹۵ / ۵۲۹ ، الإمامة والسياسة : ۱ / ۱۸۱ وفي ذيلهما «ولا تعتدوا، إن الله لا يحب المعتدين» .

حدیث ۶۲

امام حسن علیه السلام :

يَا مَوْلَايَ «وَالكَاطِمِينَ الْغَيْظَ» . قَالَ : خَلَوْا عَنْهُ . قَالَ : يَا مَوْلَايَ «وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ» . قَالَ : قَدْ عَفَوْتُ عَنْكَ . قَالَ : يَا مَوْلَايَ «وَاللَّهِ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

روایت شده است که غلام حسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام جرمی مرتکب شد که سزاوار کیفر بود، حضرت علیه السلام دستور داد او را بزنند. او گفت: سرورم! «آنان که خشم خویش فرو می خورند»، حضرت علیه السلام فرمود: از او دست بردارید. او گفت: سرورم! «و از خطای مردم در می گذرند»، حضرت علیه السلام فرمود: از تو در گذشتم. او گفت: سرورم! «و خدا نیکوکاران را دوست می دارد»، حضرت علیه السلام فرمود: تو در راه خدا آزادی و از آن تو باد دو برابر آن چه به تو می دادم. آل عمران: ۱۳۴ .

حدیث ۶۳

امام حسن علیه السلام :

رَأَيْتُ أُمَّيَ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ فِي مِحْرَابِهَا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ ، فَلَمْ تَزَلْ رَاكِعَةً سَاجِدَةً حَتَّى انْفَجَرَ عَمُودُ الصُّبْحِ ، وَسَمِعْتُهَا تَدْعُو لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَتَسْتَمِيهِنَهُمْ وَتُكثِرُ الدُّعَاءَ لَهُمْ وَلَا تَدْعُو لِنَفْسِهَا بِشَيْءٍ ، فَقُلْتُ : يَا أُمَّاهُ ، لِمَ لَا تَدْعِينَ لِنَفْسِكَ كَمَا تَدْعِينَ لِغَيْرِكَ ؟ فَقَالَتْ : يَا بَنِيَّ ، الْجَارُ ثُمَّ الدَّارُ

امام حسن علیه السلام: مادرم فاطمه علیها السلام را در شب جمعه در محراب دیدم که به عبادت ایستاده بود. او همچنان در رکوع بود، تا روشنی بامداد برآمد. شنیدم که او به مردان و زنان مؤمن دعا می کرد و آنها را نام می بُرد و برای آنها فراوان دعا می کرد در حالی که برای خود دعایی نمی کرد. گفتم: مادر! چرا همان گونه که برای دیگران دعا می کنی برای خود دعا نمی کنی؟ فرمود: فرزندانم! نخست همسایه و سپس [اهل] خانه.

دلائل الإمامة: ۱۵۲ / ۶۵ ، علل الشرائع: ۱ / ۱۸۱ ، كشف الغممة: ۲ / ۹۴ ، ضیافه الإخوان: ۲۶۵ کلها عن فاطمة الصغرى عن الإمام الحسين عليه السلام .

حدیث ۶۴

امام حسن علیه السلام :

مَا كَانَ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ أَعْبَدُ مِنْ فَاطِمَةَ ، كَانَتْ تَقُومُ حَتَّى تَوَرَّمَتْ قَدَمَاهَا

حسن بصری: در میان این امت، عابدتر از فاطمه نبوده است، او آن قدر [برای عبادت] می ایستاد که دو پایش ورم می کرد. المناقب لابن شهر آشوب: ۳ / ۳۴۱، ربیع الأبرار: ۲ / ۱۰۴.

حدیث ۶۵

امام حسن علیه السلام:

أَعْتَقَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَلْفَ أَهْلِ بَيْتٍ بِمَا مَجَلَّتْ يَدَاهُ وَعَرِقَ جَبِينُهُ

عبدالله بن الحسن [بن الحسن] بن علی بن ابی طالب می گوید: علی علیه السلام هزار خانوار را با درآمدی که با پینه دست و عرق جبین، به دست آورده بود، آزاد کرد.

الغارات: ۱ / ۹۱، شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید: ۲ / ۲۰۲ عن عبدالله بن الحسین بن الحسن وفيه «أعتق علي عليه السلام في حياة رسول الله صلى الله عليه وآله...».

حدیث ۶۶

امام حسن علیه السلام:

كَانَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ سَيِّدًا زَاهِدًا وَرِعًا صَالِحًا نَاصِحًا حَسَنَ الْخُلُقِ، فَذَهَبَ ذَاتَ يَوْمٍ مَعَ أَصْحَابِهِ إِلَى بُسْتَانِهِ، وَكَانَ فِي ذَلِكَ الْبُسْتَانِ غُلَامٌ لَهُ اسْمُهُ صَافِي، فَلَمَّا قَرَّبَ مِنَ الْبُسْتَانِ رَأَى الْغُلَامَ قَاعِدًا يَأْكُلُ خُبْرًا، فَنَظَرَ الْحُسَيْنُ إِلَيْهِ وَجَلَسَ عِنْدَ نَخْلَةٍ مُسْتَتِرًا لَا يَرَاهُ، فَكَانَ يَرْفَعُ الرَّغِيفَ فَيَرْمِي بِنِصْفِهِ إِلَى الْكَلْبِ وَيَأْكُلُ نِصْفَهُ الْآخَرَ. فَتَعَجَّبَ الْحُسَيْنُ مِنْ فِعْلِ الْغُلَامِ، فَلَمَّا فَرَّغَ مِنْ أَكْلِهِ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَاغْفِرْ لِسَيِّدِي، وَبَارِكْ لَهُ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى أَبِيهِ، بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

فَقَامَ الْحُسَيْنُ وَقَالَ: يَا صَافِي، فَقَامَ الْغُلَامُ فَرِعًا وَقَالَ: يَا سَيِّدِي وَسَيِّدِ الْمُؤْمِنِينَ، إِنِّي مَا رَأَيْتُكَ، فَاعْفُ عَنِّي. فَقَالَ الْحُسَيْنُ: اجْعَلْنِي فِي حِلٍّ يَا صَافِي، لِأَنِّي دَخَلْتُ بُسْتَانَكَ بِغَيْرِ إِذْنِكَ. فَقَالَ صَافِي: بِفَضْلِكَ يَا سَيِّدِي وَكَرَمِكَ وَسُودُوكَ تَقُولُ هَذَا. فَقَالَ الْحُسَيْنُ: رَأَيْتُكَ تَرْمِي بِنِصْفِ الرَّغِيفِ لِلْكَلْبِ وَتَأْكُلُ النِّصْفَ الْآخَرَ، فَمَا مَعْنَى ذَلِكَ؟ فَقَالَ الْغُلَامُ: إِنَّ هَذَا الْكَلْبَ يَنْظُرُ إِلَيَّ حِينَ أَكُلُ، فَاسْتَحَى مِنْهُ يَا سَيِّدِي لِنَظَرِهِ إِلَيَّ، وَهَذَا كَلْبُكَ يَحْرُسُ بُسْتَانَكَ مِنَ الْأَعْدَاءِ، فَأَنَا عَبْدُكَ، وَهَذَا كَلْبُكَ، فَأَكَلْنَا رِزْقَكَ مَعًا.

فَبَكَى الْحُسَيْنُ وَقَالَ: أَنْتَ عَتِيقٌ لِلَّهِ، وَقَدْ وَهَبْتُ لَكَ أَلْفِي دِينَارٍ بَطِيئَةً مِنْ قَلْبِي. فَقَالَ الْغُلَامُ: إِنْ أَعْتَقْتَنِي فَأَنَا أُرِيدُ الْقِيَامَ بِبُسْتَانِكَ. فَقَالَ الْحُسَيْنُ: إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا تَكَلَّمَ بِكَلَامٍ فَيَتَّبِعِي أَنْ يُصِدِّقَهُ بِالْفِعْلِ، فَأَنَا قَدْ قُلْتُ: دَخَلْتُ بُسْتَانَكَ بِغَيْرِ إِذْنِكَ، فَصَدَّقْتُ قَوْلِي، وَوَهَبْتُ الْبُسْتَانَ وَمَا فِيهِ لَكَ، غَيْرَ أَنَّ أَصْحَابِي هُوَلاءِ جَاؤُوا لِأَكْلِ الثَّمَارِ وَالرُّطْبِ فَاجْعَلْهُمْ أَضْيَافًا لَكَ وَأَكْرَمَهُمْ مِنْ أَجْلِي، أَكْرَمَكَ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَبَارَكَ لَكَ فِي حُسْنِ خُلُقِكَ وَأَدَبِكَ. فَقَالَ الْغُلَامُ: إِنْ وَهَبْتَ لِي بُسْتَانَكَ فَأَنَا قَدْ سَبَّلْتُهُ لِأَصْحَابِكَ وَشِيعَتِكَ. قَالَ الْحَسَنُ [البصري]: فَيَتَّبِعِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يَكُونَ كَنَافِلَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ

حسن بصری: حسین بن علی، سروری زاهد، پاکدامن، نیکوکار، خیرخواه و خوش اخلاق بود. امام علیه السلام، روزی با اطرافیان خود به باغش رفت. در این باغ غلامی کار می کرد که نامش صافی بود. چون حضرت علیه السلام به باغ نزدیک شد، غلام را دید که نشسته نان می خورد. حسین علیه السلام بدو نگرست و زیر درخت خرمايي که او را می پوشاند و غلام نمی توانست حضرت علیه السلام را ببیند نشست.

غلام، یک گرده نان را بر می داشت و نصف آن را به طرف سگش می انداخت و نیم دیگر را خود می خورد. حسین علیه السلام این کار غلام در شگفت شد. غلام چون از خوردن آسوده گشت گفت: سپاس خداوند جهانیان را، خدایا من و سرورم را بیامرزد و به او برکت بده، چنان که به پدر و مادر او برکت دادی، به رحمت خودت ای ارحم الراحمین.

در این هنگام حسین علیه السلام برخاست و گفت: ای صافی! غلام وحشت زده برخاست و گفت: سرورم و سرور همه مؤمنان! من شما را ندیدم، مرا ببخش. حسین علیه السلام گفت: مرا حلال کن ای صافی، زیرا من بدون اجازه تو به باغت وارد شدم. صافی گفت: به سبب فضیلت و کرم و سروری خودت چنین سخنی را می‌گویی سرورم. حسین علیه السلام فرمود: دیدم که نیمی از گرده نان را به سگت می‌دهی و نیم دیگر آن را، خود می‌خوری، این کار چه معنا دارد؟ غلام گفت: هنگامی که من نان می‌خوردم، این سگ به من می‌نگریست، سرورم! من از نگاه او شرم کردم، آخر این هم سگت توست که باغت را در برابر دشمنان حفظ می‌کند. من برده توام و این سگت توست و هر دو با هم، رزق از تو رسیده را خوردیم.

حسین علیه السلام گریست و فرمود: تو در راه خدا آزادی و با طیب خاطر به تو دو هزار دینار می‌بخشم. غلام گفت: اگر مرا آزاد می‌کنی من باز هم می‌خواهم عهده دار باغ تو باشم. حسین علیه السلام فرمود: مرد هرگاه سخنی بر زبان می‌آورد، شایسته است که آن را با عمل خود تأیید کند، من گفتم: بدون اجازه تو به باغت وارد شدم و سخن خود را تأیید کردم و باغ را با هر آن چه در آن است به تو بخشیدم، ولی این گروه از اطرافیان من آمده اند تا میوه و خرما بخورند، آنها را به خاطر من، میهمان خود بدار و ارجشان نه که خداوند در روز رستاخیز بر تو ارج نهد و به سبب خوش اخلاقی و ادب به تو برکت دهد. غلام گفت: اگر تو باغت را به من بخشیدی، من هم آن را وقف اطرافیان و شیعیان تو می‌کنم. حسن [بصری] می‌گوید: بر مؤمن شایسته است که همچون نوه پیامبر خدا باشد.

مقتل الحسين عليه السلام للخوارزمي: ۱ / ۱۵۳.

حدیث ۶۷

امام حسن علیه السلام:

شَكَوْتُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ الْحَاجَّةَ وَجَفَاءَ الْإِخْوَانِ ، فَقَالَ : بِئْسَ الْأَخُ أَخٌ يَرْعَاكَ غَيْبًا وَيَقْطَعُكَ فَقِيرًا . ثُمَّ أَمَرَ غُلَامَهُ فَأَخْرَجَ كَيْسًا فِيهِ سَبْعُمِائَةٌ دِرْهَمًا ، وَقَالَ : اسْتَنْفِقْ هَذِهِ فَإِذَا نَفِدَتْ فَأَعْلِمْنِي .

حسن بن کثیر: نزد ابو جعفر محمد بن علی علیه السلام از فقر و بریدن برادران شکوه کردم. امام علیه السلام فرمود: بدترین برادر، برادری است که تو را به وقت توانگری در نظر داشته باشد و هنگام فقر، از تو ببرد، سپس به غلامش دستور داد همیانی بیاورد که در آن هفتصد درهم بود. امام علیه السلام فرمود: این را خرج کن و هرگاه تمام شد مرا آگاه کن.

الإرشاد: ۲ / ۱۶۶ ، روضة الواعظين: ۲۲۵ ، المناقب لابن شهر آشوب: ۴ / ۲۰۷ .

حدیث ۶۸

امام حسن علیه السلام:

سَيَأْتِي خَالِي هِنْدَ بْنَ أَبِي هَالَةَ التَّمِيمِيَّ - وَكَانَ وَصَافًا - عَنْ حَلِيَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : صِفَ لِي مَنْطِقَهُ . قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مُتَوَاصِلَ الْأَحْزَانِ ، دَائِمَ الْفِكْرَةِ ، لَيْسَتْ لَهُ رَاحَةٌ ، لَا يَتَكَلَّمُ فِي غَيْرِ حَاجَةٍ ، طَوِيلَ السَّكْتَةِ ، يَفْتَتِحُ الْكَلَامَ وَيَخْتِمُهُ بِأَشْدَاقِهِ

امام حسن علیه السلام: از دایی خود، هند بن ابی هاله تمیمی - که توصیف گر بود - درباره آراستگی‌های پیامبر صلی الله علیه و آله پرسش کردم و گفتم: سخن گفتن او را برای من توصیف کن. او گفت: پیامبر صلی الله علیه و آله ، پیوسته غمگین بود و همواره در

اندیشه، آسودگی نداشت و بدون نیاز، سخن نمی گفت، سکوتش طولانی بود، از آغاز تا پایان سخن، دهانش را کاملاً باز نمی کرد و سخنانی فراگیر می فرمود، کلامش، فصل بود که در آن نه فزونی دیده می شد و نه کاستی، نرمخو بود و از خشکی و جسارت برکنار، نعمت را هر چند ناچیز، بزرگ می داشت و چیزی از آن را نمی نکوهید، تغییر ذائقه دهندگان را نه می نکوهید و نه می ستود، دنیا و آن چه در آن است، او را به چشم نمی آورد. چون چیزی مانع حق می گشت، هیچ چیز یارای خشم او را نداشت تا آن که حق را یاری کند، او برای خود خشمگین نمی شد و برای خود چیرگی نمی خواست، هرگاه اشاره می کرد، با تمام کفش اشاره می کرد و هرگاه شکفت زده می شد، دست خود را می گرداند و هرگاه سخن می گفت، دست خود را به یکدیگر می پیوست و شست دست چپش را به گودی کف دست راستش می زد و هرگاه خشمگین می شد، رویش را بر می گرداند و چهره اش را بر می تافت و هرگاه شاد می شد دیگران خود را می هلید، بیشتر خنده او لبخند بود و هرگاه لبخند می زد دندانهایش چونان دانه های تگرگ خودنمایی می کرد.

الأشداق : جوانب الفم (لسان العرب : ۲ / ۱۴۹) ، والمراد أنه لا يفتح فاه كله .

حدیث ۶۹

امام حسن علیه السلام :
 إِنَّا أَهْلُ بَيْتٍ إِذَا عَلِمْنَا الْحَقَّ تَمَسَّكْنَا بِهِ
 امام حسن علیه السلام: ما خاندانی هستیم که هرگاه حق را شناختیم، بدان چنگ در می زیم.
 مقاتل الطالبيين : ۷۶ عن سفیان بن اللیل .

حدیث ۷۰

امام حسن علیه السلام :
 أَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِلَى الْأَنْصَارِ فَأَتَوْهُ ، فَقَالَ لَهُمْ : يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ ، أَلَا أُذَلِّكُمْ عَلَى مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ ؟ قَالُوا : بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ . قَالَ : هَذَا عَلَيٌّ ، فَأَجِبُوهُ بِحُبِّي وَكَرَمِي لِكِرَامَتِي ، فَإِنَّ جَبْرَيْلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَرَّنِي بِالَّذِي قُلْتُ لَكُمْ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ
 امام حسن علیه السلام: رسول خدا صلی الله علیه و آله در پی انصار فرستاد و آنان نزدش آمدند. پیامبر به ایشان فرمود: ای جماعت انصار! آیا شما را به چیزی راهنمایی نکنم که اگر به دامنش چنگ زیند پس از وی هرگز گمراه نشوید؟ عرض کردند: چرا، ای رسول خدا. فرمود: این علی. به دوستی من او را دوست بدارید و به احترام من به او احترام نهید؛ زیرا جبرئیل از جانب خدای عز و جله من دستور داد که این مطلب را به شما بگویم.
 المعجم الكبير : ۳ / ۸۸ / ۲۷۴۹ ، حلیه الأولیاء : ۱ / ۶۳ کلاهما عن ابن أبي لیلی ، وراجع أمالی الطوسی : ۲۲۳ / ۳۸۶ ، بشاره المصطفی : ۱۰۹ کلاهما عن سلمان الفارسی .

حدیث ۷۱

امام حسن علیه السلام :
 خَرَجْتُ إِلَى الْمَدِينَةِ وَأَنَا وَجِعٌ ثَقِيلٌ ، فَقِيلَ لَهُ [أَيُّ لَأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ] : مُحَمَّدٌ بْنُ مُسْلِمٍ وَجِعٌ ، فَأَرْسَلَ إِلَيَّ أَبُو جَعْفَرٍ بِشَرَابٍ مَعَ الْغَلَامِ مُعْطَى بِمَنْدِيلٍ ، فَتَنَاوَلَنِي الْغَلَامُ وَقَالَ لِي : إِشْرَبْهُ فَإِنَّهُ قَدْ أَمَرَنِي أَنْ لَا أَرْجِعَ حَتَّى تَشْرَبَهُ ، فَتَنَاوَلْتُهُ فَإِذَا رَائِحَةُ الْمِسْكِ مِنْهُ ، وَإِذَا

شَرَابٌ طَيِّبٌ الطَّعْمُ بَارِدٌ ، فَلَمَّا شَرِبْتَهُ قَالَ لِي الْغُلَامُ : يَقُولُ لَكَ إِذَا شَرِبْتَ فَتَعَالَ .

فَفَكَّرْتُ فِيمَا قَالَ لِي وَلَا أَقْدِرُ عَلَى النَّهْوِ قَبْلَ ذَلِكَ عَلَى رِجْلِي ، فَلَمَّا اسْتَقَرَّ الشَّرَابُ فِي جَوْفِي كَأَنَّمَا نَشَطْتُ مِنْ عِقَالٍ ، فَأَتَيْتُ بَابَهُ فَاسْتَأْذَنْتُ عَلَيْهِ ، فَصَوَّتَ بِي : صَحَّ الْجِسْمُ ، ادْخُلْ ادْخُلْ . فَدَخَلْتُ وَأَنَا بَاكٍ ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَقَبَّلْتُ يَدَهُ وَرَأْسَهُ ، فَقَالَ لِي : وَمَا يُبْكِيكَ يَا مُحَمَّدٌ ؟ فَقُلْتُ : جُعِلْتُ فِدَاكَ ، أَبْكَى عَلَيَّ اغْتِرَابِي وَبُعْدَ الشَّقَّةِ وَقَلْبَةَ الْمُقَدَّرَةِ عَلَى الْمَقَامِ عِنْدَكَ وَالنَّظَرَ إِلَيْكَ . فَقَالَ لِي : أَمَا قَلْبَةُ الْمُقَدَّرَةِ فَكَذَلِكَ جَعَلَ اللَّهُ أَوْلِيَاءَنَا وَأَهْلَ مَوَدَّتِنَا وَجَعَلَ الْبَلَاءَ إِلَيْهِمْ سَرِيعًا ، وَأَمَا مَا ذَكَرْتَ مِنَ الْغُرْبَةِ فَلَكَ بِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ أُسْوَةٌ بِأَرْضِ نَاءٍ عَنَّا بِالْفِرَاتِ .

وَأَمَا مَا ذَكَرْتَ مِنْ بُعْدِ الشَّقَّةِ ، فَإِنَّ الْمُؤْمِنَ فِي هَذِهِ الدَّارِ غَرِيبٌ وَفِي هَذَا الْخَلْقِ الْمَنكُوسِ حَتَّى يَخْرُجَ مِنْ هَذِهِ الدَّارِ إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ ، وَأَمَا مَا ذَكَرْتَ مِنْ حُبِّكَ قُرْبَنَا وَالنَّظَرَ إِلَيْنَا وَأَنَّكَ لَا تَقْدِرُ عَلَى ذَلِكَ فَاللَّهُ يُعَلِّمُ مَا فِي قَلْبِكَ وَجَزَاؤُكَ عَلَيْهِ

محمد بن مسلم: با جسمی دردمند و سنگین به مدینه رفتم. به ایشان (حضرت باقر علیه السلام) گفته شد: محمد بن مسلم، دردمند و علیل است. حضرت به وسیله خدمتکار خود ظرف شربتی که روی آن با دستمالی پوشیده شده بود برایم فرستاد. خدمتکار ظرف را به دست من داد و گفت: بنوش؛ زیرا حضرت به من دستور داده است که تا آن را نوشی برنگردم. من ظرف را گرفتم، دیدم بوی مشک از آن بلند است و شربت خوشمزه و خنکی است، چون آن را نوشیدم خدمتکار به من گفت: حضرت به تو می فرماید که وقتی نوشیدی بیا.

من درباره آن چه به من گفت اندیشیدم حال آن که پیش از آن قادر نبودم بر پای خود بایستم. اما همین که آن شربت در معده ام جا گرفت، گویی بند از پایم گشوده شد. به در خانه حضرت رفتم و اجازه ورود خواستم. حضرت با صدای بلند به من فرمود: تندرست باشی، داخل شو، داخل شو. من گریه کنان داخل شدم و به حضرت سلام گفتم و دست و سرش را بوسیدم. فرمود: ای محمّد، چرا گریه می کنی؟ عرض کردم: فدایت شوم، برای غربتم و دوری سفر [آخرت] و تنگدستی و از این که نمی توانم پیش شما بمانم و بینمتان می گیرم. حضرت فرمود: اما تنگدستی، خداوند دوستان و محبّان ما را این گونه قرار داده و بلا و سختی را به سوی آنان شتابانده است. و اما آن چه از غربت گفتمی، اباعبدالله را که در سرزمینی دور از ما، در کنار فرات است، سرمشق خود قرار ده. و امّا آن چه از دوری سفر گفتمی، بدان که مؤمن در این دنیا و در میان این مردم باژگونه و غریب است تا آن که از این سرای به رحمت خدا رود. و اما این که گفتمی دوست داری نزدیک ما باشی و ما را ببینی ولی نمی توانی این کار را بکنی، بدان که خداوند از آن چه در قلبت می گذرد آگاه است و تو را پاداش خواهد داد.

رجال الکشی : ۱ / ۳۹۱ / ۲۸۱ ، کامل الزیارات : ۲۷۵ ، الاختصاص : ۵۲ ، المناقب لابن شهر آشوب : ۴ / ۱۸۱ نحوه ، وفيهما «منكوس» بدل «المنكوس» .

حدیث ۷۲

امام حسن علیه السلام :

كُنَّا مَعَ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِنَهْرِ كَرْبَلَاءَ ، فَنَظَرَ إِلَى شِمْرِ بْنِ ذِي الْجَوْشَنِ فَقَالَ : صَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى كَلْبٍ أَبْقَعَ يَلْعَقُ فِي دِمَاءِ أَهْلِ بَيْتِي ، وَكَأَنِّي شِمْرٌ أَبْرَصٌ مُحَمِّدٌ بِنَ عَمْرُوبِ بْنِ حَسَنٍ : مَا دَرَّ كِنَارَ نَهْرِ كَرْبَلَاءَ بِهٖ هَمْرَاهُ حَسِينٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ بُوَدِيمِ . حَضْرَتُ بَه شِمْرُ بِنَ ذِي الْجَوْشَنِ نَگَاهِي كَرْدُ وَ فَرَمُودُ : خُدَا وَ رَسُولُ اُو رَاسْتُ فَرَمُودُ . رَسُولُ خُدَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَرَمُودُ : گویی سگِ پیسه ای را می بینم که در خون اهل بیت من دهان می زند. شمر پیس بود.

الخصائص الكبرى للسيوطي : ۲ / ۱۲۵ .

حدیث ۷۳

امام حسن علیه السلام :

- فِي خُطْبَتِهِ بَعْدَ قَتْلِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ - : لَقَدْ حَدَّثَنِي جَدِّي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَّ الْأَمْرَ يَمْلِكُهُ اثْنَا عَشَرَ إِمَامًا مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَصَفْوَتِهِ ، مَا مِنْهُ إِلَّا مَقْتُولٌ أَوْ مَسْمُومٌ

امام حسن علیه السلام - در خطبه ای که پس از شهادت امیرالمؤمنین علیه السلام ایراد فرمود - : جدم رسول خدا صلی الله علیه و آله به من فرمود که امر امامت را دوازده امام از اهل بیت و برگزیدگان او به عهده می گیرند و هیچ یک از ما نیست، مگر این که یا به قتل می رسد و یا با زهر کشته می شود.

كفاية الأثر : ۱۶۰ عن هشام بن محمد عن أبيه .

حدیث ۷۴

امام حسن علیه السلام :

أَتَيْتِي بِبَعْضِ بَنِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ

محمّد بن حسن از محمّد بن ابراهیم: یکی از فرزندان حسن علیه السلام نزد ابوجعفر [منصور دوانیقی] آوردند. او به محمّد بن ابراهیم بن حسن نگاه می کرد و گفت: دیباج اصغر تویی؟ گفت: آری. منصور گفت: به خدا قسم، تو را به چنان وضعی بکشم که تاکنون هیچ یک از افراد خاندان را چنان نکشته باشم. سپس دستور داد ستونی را شکاف دادند و او را زنده زنده داخل آن کردند و رویش را بستند.

هو المنصور الدوانیقی .

حدیث ۷۵

امام حسن علیه السلام :

- لُسْفِيَانُ بْنُ أَبِي لَيْلَى - : أَبْشِرْ يَا سُفْيَانُ ، فَإِنَّ الدُّنْيَا تَسْعُ الْبُرِّ وَالْفَاجِرَ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ إِمَامَ الْحَقِّ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ

امام حسن علیه السلام - در سخنی با سفیان بن ابی لیلی - : بشارت باد ای سفیان؛ زیرا دنیا، نیکوکار و بدکار را در خود جای می دهد تا این که خداوند، پیشوای حق را از آل محمد صلی الله علیه و آله بفرستد.

شرح نهج البلاغه لابن أبي الحديد : ۱۶ / ۴۵ عن سفیان بن ابی لیلی ، مقاتل الطالبيين : ۷۶ ، الملاحم والفتن : ۹۹ .

حدیث ۷۶

امام حسن علیه السلام :

- فِي خُطْبَتِهِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ - : إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا إِلَّا - اخْتَارَ لَهُ نَقِيًّا وَرَهْطًا وَبَيْتًا ، فَوَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ نَبِيًّا ، لَا يَنْتَقِصُ مِنْ حَقِّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ أَحَدٌ إِلَّا نَقَّضَهُ اللَّهُ مِنْ عَمَلِهِ مِثْلَهُ ، وَلَا تَكُونُ عَلَيْنَا دَوْلَةٌ إِلَّا وَتَكُونُ لَنَا الْعَاقِبَةُ ، «وَلْتَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ

امام حسن علیه السلام - در خطبه روز جمعه - : خداوند هیچ پیامبری نفرستاد، مگر این که برای او نقیبی و قومی و خانواده ای برگزید. سوگند به آن که محمّد را به حق پیامبر کرد، هیچ کس نیست که حق ما اهل بیت را کم گزارد مگر این که خداوند به همان مقدار از عمل او بکاهد و هیچ دولتی بر ضد ما نباشد، مگر این که عاقبت از آن ما باشد «وقطعاً پس از چندی خبر آن را

خواهید دانست» .

مروج الذهب : ۳ / ۹ ، وراجع نثر الدر : ۱ / ۳۲۸ .

حدیث ۷۷

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ذَكَرَ بَلَاءَ أَهْلِ بَيْتِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ ، حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ رَايَةً مِنَ الْمَشْرِقِ سَوْدَاءَ ، مَنْ نَصَرَهَا نَصَرَهُ اللَّهُ ، وَمَنْ خَذَلَهَا خَذَلَهُ اللَّهُ ، حَتَّى يَأْتُوا رَجُلًا اسْمُهُ كَاسِمَى ، فَيَوَلُّوهُ أَمْرَهُمْ ، فَيُوَيِّدُهُ اللَّهُ وَيُنصُرُهُ

امام حسن علیه السلام: پیامبر از رنج و بلاهایی یاد کرد، که اهل بیتش علیهم السلامتا زمانی که خداوند پرچمهای سیاهی را از مشرق می فرستد، می بینند. هر کس آنها را یاری دهد، خداوند یاریش رساند و هر کس تنهایشان گذارد، خداوند او را تنها و بی یاور گذارد؛ صاحبان این پرچمها، نزد مردی که همنام من است می روند و زمام امور خود را به دست او می سپارند و خداوند او را پشتیبانی می کند و نصرتش می دهد.

عقد الدرر : ۱۳۰ ، الملاحم والفتن : ۴۹ عن العلاء بن عتبة .

حدیث ۷۸

امام حسن علیه السلام :

حَضَرْتُ مَجْلِسَ الْمَأْمُونِ يَوْمًا وَعِنْدَهُ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ وَقَدِ اجْتَمَعَ الْفُقَهَاءُ وَأَهْلُ الْكَلَامِ مِنَ الْفِرْقِ الْمُخْتَلِفَةِ . . . قَالَ لَهُ الْمَأْمُونُ : يَا أَبَا الْحَسَنِ بَلِّغْنِي أَنَّ قَوْمًا يَغْلُونَ فِيكُمْ وَيَتَجَاوَزُونَ فِيكُمْ الْحَدَّ . فَقَالَ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ : حَدَّثَنِي أَبِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِيهِ عَلِيٍّ عَنِ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ : لَا تَرْفَعُونِي فَوْقَ حَقِّي ؛ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى اتَّخَذَنِي عَبْدًا قَبْلَ أَنْ يَتَّخِذَنِي نَبِيًّا ، قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : «مَا كَانَ لِنَبِيِّ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّائِيِّنَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ * وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

حسن بن جهم: روزی در انجمن مأمون حاضر بودم و علی بن موسی الرضا علیه السلام نیز نزد او بود و فقیهان و متکلمان فرقه های مختلف، جمع بودند. ... مأمون به آن بزرگوار عرض کرد: شنیده ام که گروهی درباره شما غلو می کنند و نسبت به شما پا را از حد فراتر می گذارند. حضرت رضا علیه السلام فرمود: پدرم، موسی بن جعفر از پدرش، جعفر بن محمد از پدرش، محمد بن علی از پدرش، علی بن الحسین از پدرش، حسین بن علی از پدرش، علی بن ابی طالب علیهم السلام حدیث کرد که آن جناب فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: مرا از آن چه سزاوارم، فراتر نبرید؛ زیرا خداوند تبارک و تعالی پیش از آن که مرا پیامبر قرار دهد، بنده خود قرار داد. خدای تبارک و تعالی فرموده است: «هیچ بشری را نسزد که خدا به او کتاب و حکم و پیامبری بدهد، سپس او به مردم بگوید: به جای خدا، بنده من باشید، بلکه [باید بگوید]: به سبب آن که کتاب (آسمانی) تعلیم می دادید و از آن رو که درس می خواندید، علمای دین باشید. و (نیز) شما را فرمان نخواهد داد که فرشتگان و پیامبران را به خدایی گیرید. آیا پس از آن که سر به فرمان (خدا) نهاده اید، (باز) شما را به کفر وا می دارد؟!».

علی علیه السلام فرمود: درباره من دو گروه به هلاکت رسند، در حالی که تقصیر من نیست: دوست افراطی و دشمن افراطی و من به پیشگاه خدای تبارک و تعالی، اعلام بیزاری می کنم از کسی که درباره ما غلو کند و ما را از حدمان فراتر برد، همان گونه که

عیسی بن مریم علیه السلام از نصارا بیزار می‌جست. خداوند متعال فرموده است: «و (یاد کن) هنگامی را که خدا فرمود: ای عیسی بن مریم، آیا تو به مردم گفتی: من و مادرم را همچون دو خدا به جای خداوند بپرستید؟ گفت: منزه می‌تو، مرا نزدیک که [درباره خویشتن] چیزی را که حق من نیست بگویم. اگر آن را گفته بودم، قطعاً آن را می‌دانستی. آن چه در نفس من است، تو می‌دانی و آن چه در ذات توست، من نمی‌دانم، چرا که تو خود دانای رازهای نهانی. من جز آن چه را بدان فرمانم دادی، به آنان نگفتم؛ (گفته ام): که خدا، پروردگار من و پروردگار خود را عبادت کنید و تا وقتی در میانشان بودم، بر آنان گواه بودم، پس چون روح مرا گرفتی، تو خود بر آنان نگهبان بودی و تو بر همه چیز، گواهی». و فرموده است: «مسیح از این که بنده خدا باشد، هرگز امتناع نمی‌ورزد و فرشتگان مقرب نیز [امتناع ندارند]». و فرموده است: «مسیح پسر مریم، جز پیامبری نبود که پیش از او نیز پیامبرانی آمده بودند و مادرش زنی بسیار راستگو بود، هر دو غذا می‌خوردند». یعنی هر دو قضای حاجت می‌کردند. پس هر که برای پیامبران، ادعای ربوبیت و برای امامان، ادعای ربوبیت یا نبوت و برای غیر امامان ادعای امامت، کند ما در دنیا و آخرت از او بیزاریم.

آل عمران : ۷۹ و ۸۰.

حدیث ۷۹

امام حسن علیه السلام :

كُنْتُ بِخِرَاسَانَ مَعَ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِمَا السَّلَامُ

فِي مَجْلِسِهِ ، وَزَيْدُ بْنُ مُوسَى حَاضِرٌ قَدْ أُقْبِلَ عَلَيَّ جَمَاعَةٌ فِي الْمَجْلِسِ يَفْتَحِرُونَ عَلَيْهِمْ وَيَقُولُ : نَحْنُ وَنَحْنُ ، وَأَبُو الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مُقْبِلٌ عَلَيَّ قَوْمٌ يُحَدِّثُهُمْ ، فَسَمِعْتُ مَقَالَهَ زَيْدٍ فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ فَقَالَ : يَا زَيْدُ ، أَعْرَكَ قَوْلُ بَقَالِي الْكُوفَةِ : إِنَّ فَاطِمَةَ أَحْصَيْتِ فَرْجَهَا فَحَرَّمَ اللَّهُ ذُرِّيَّتَهَا عَلَيَّ النَّارِ؟! وَاللَّهِ ، مَا ذَلِكَ إِلَّا لِلْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَوُلْدِ بَطْنِهَا خَاصَّةً ، فَأَمَّا أَنْ يَكُونَ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يُطِيعُ اللَّهَ وَيَصُومُ نَهَارَهُ وَيَقُومُ لَيْلَهُ وَتَعْصِيهِ أَنْتَ ، ثُمَّ تَجِيئَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِوَاءَ؟! لَمَأْنَتْ أَعَزُّ عَلَيَّ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مِنْهُ ! إِنَّ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ كَانَ يَقُولُ : لِمُحْسِنِنَا كِفْلَانِ مِنَ الْأَجْرِ وَلِمُسِيئِنَا ضِعْفَانِ مِنَ الْعَذَابِ .

وَقَالَ الْحَسَنُ الْوَشَاءُ : ثُمَّ التَّفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ : يَا حَسَنُ ، كَيْفَ تَقْرَؤُونَ هَذِهِ الْآيَةَ : «قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ

حسن بن موسی و شَاء بغدادی: من در خراسان، در مجلس علی بن موسی

الرضا علیهما السلام

بودم و زید بن موسی (برادر حضرت) نیز حضور داشت و رو به عده ای از مجلسیان کرده بود و بر آنان فخر می‌فروخت و می‌گفت: ما چنین و چنانیم. حضرت رضا علیه السلام که مشغول سخن گفتن برای عده ای دیگر بود، سخنان زید را شنید و رو به او کرده فرمود: ای زید! آیا این سخن سبزی فروشان کوفه تو را مغرور ساخته است که می‌گویند: فاطمه، دامن خود را پاک نگهداشت و از این رو خداوند آتش را بر ذریه او حرام کرد؟! به خدا قسم که این فقط اختصاص به حسن و حسین و فرزندی دارد که از شکم او زاییده شده باشد. اما این که موسی بن جعفر، خدا را اطاعت کند و روزها روزه بگیرد و شبها را به عبادت گذراند و تو معصیت خدا کنی و سپس در روز قیامت یکسان باشی، در این صورت، تو نزد خدای عز و جلعزیزتر از او خواهی بود! علی بن الحسین علیهما السلامی فرمود: برای نیکوکار ما، دو بهره از پاداش است و برای بدکردار ما، دو برابر عذاب.

حسن و شَاء گوید: آن حضرت سپس رو به من کرد و فرمود: ای حسن، این آیه را چگونه قرائت می‌کنید: «قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ». عرض کردم: بعضیها آن را «إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ» (به وصف غیر برای عمل) قرائت می‌کنند و برخی

دیگر «أَنَّهُ عَمَلٌ غَيْرٌ صَالِحٍ» (به اضافه عمل به غیر) می خوانند. پس، کسی که «أَنَّهُ عَمَلٌ غَيْرٌ صَالِحٍ» (به اضافه) قرائت می کند او را از فرزندی نوح نفی می کند. حضرت فرمود: هرگز؛ او فرزند نوح بود، اما چون خدای عز و جلرا نافرمانی کرد، خداوند او را از پدرش نفی کرد. همین طور، هریک از ما اهل بیت که خدای عز و جلرا نافرمانی کند از ما نیست و تو نیز چنانچه خداوند را فرمان بری، از ما اهل بیت هستی.

هود : ۴۶ .

حدیث ۸۰

امام حسن علیه السلام :

لَيْسَ هُوَ بَغْرِبٍ ، إِنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ

ابوالحسن: همسر ابو عبیده پس از مرگ او، به خدمت امام صادق علیه السلام رسید و عرض کرد: من برای این گریه می کنم که او غریب مرد. حضرت فرمود: او غریب نیست؛ ابو عبیده از ما اهل بیت است.

مستطرفات السرائر : ۴۰ / ۴ .

حدیث ۸۱

امام حسن علیه السلام :

ذَكَرَ عِنْدَهُ سِلْمَانَ الْفَارِسِيُّ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ : مَه ! لَا تَقُولُوا سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ ، وَلَكِنْ قُولُوا سَلْمَانَ الْمُحَمَّدِيِّ ، ذَلِكَ رَجُلٌ مِّنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ

حسن بن صهیب: در حضور امام باقر علیه السلام از سلمان فارسی سخن به میان آمد. حضرت فرمود: نه، نگویند سلمان فارسی، بگویند سلمان محمدی؛ او فردی از ما اهل بیت است.

رجال الکشی : ۱ / ۵۴ / ۲۶ ، و ذکره أيضًا فی : ۷۱ / ۴۲ عن محمد بن حکیم ، روضة الواعظین : ۳۱۰ .

حدیث ۸۲

امام حسن علیه السلام :

: الرَّاعِبُ فِيهَا عَبْدٌ لِمَنْ يَمْلِكُهَا .

امام حسن علیه السلام - در نکوهش دنیا - : دنیاخواه، بنده دنیادار است.

کنز العمال : ج ۱۶ ص ۲۱۴ ح ۴۴۲۳۶ نقلًا عن ابن النجار .

حدیث ۸۳

امام حسن علیه السلام :

- لَمَّا قِيلَ لَهُ : مَا الزُّهْدُ؟ - : الرَّغْبَةُ فِي التَّقْوَى .

امام حسن علیه السلام - : در پاسخ به این سؤال که زهد چیست؟ - : رغبت به تقواست .

تحف العقول : ص ۲۲۵ ، بحار الأنوار : ج ۷۸ ص ۱۰۲ ح ۲ .

حدیث ۸۴

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ الدُّنْيَا دَارٌ بَلَاءٍ وَفِتْنَةٍ ، وَكُلُّ مَا فِيهَا إِلَى زَوَالٍ ، وَقَدْ تَبَأْنَا اللَّهُ عَنْهَا كَيْمَا نَعْتَبِرُ ، فَقَدَّمْنَا إِلَيْنَا بِالْوَعِيدِ كَيْ لَا يَكُونَ لَنَا حُجْبَةٌ بَعْدَ الْإِنْدَارِ ، فَازْهَدُوا فِيمَا يَفْنَى ، وَارْغَبُوا فِيمَا يَبْقَى .

امام حسن علیه السلام : دنیا ، سرای رنج و گرفتاری است و هر آنچه در آن است ، رو به نیستی است. خداوند ، ما را از [احوال] دنیا آگاه ساخته است تا درس عبرت بیاموزیم . ما را پیشاپیش بیم داده است تا بعد از هشدار، دیگر عذر و بهانه ای نداشته باشیم. پس به آنچه فنا می پذیرد (یعنی دنیا) زهد بورزید و آنچه را ماندگار است ، بخواهید.

التوحيد : ص ۳۷۸ ح ۲۴ عن عبد الرحمن بن جندب عن أبيه وغيره وراجع المناقب لابن شهر آشوب : ج ۴ ص ۳۱ .

حدیث ۸۵

امام حسن علیه السلام :

الزَّهَادَةُ فِي الدُّنْيَا هِيَ الْغَنِيمَةُ الْبَارِدَةُ .

امام حسن علیه السلام : زهد به دنیا، غنیمتی باد آورده است.

المعجم الكبير : ج ۳ ص ۶۹ ح ۲۶۸۸ ، تاریخ دمشق : ج ۱۳ ص ۲۵۶ كلاهما عن الحارث الأعور ، كنز العمال : ج ۱۶ ص ۲۱۵ ح ۴۴۲۳۷ ؛ العدد القويّة : ص ۵۳ ح ۶۴ .

حدیث ۸۶

امام حسن علیه السلام :

خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَلَى أَصْحَابِهِ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ : هَلْ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ عِلْمًا بَغَيْرِ تَعَلُّمٍ ، وَهُدًى بَغَيْرِ هِدَايَةٍ ؟ هَلْ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ أَنْ يُذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُ الْعَمَى وَيَجْعَلَهُ بَصِيرًا ؟ أَلَا إِنَّهُ مَنْ رَغِبَ فِي الدُّنْيَا وَأَطَالَ أَمَلَهُ فِيهَا أَعْمَى اللَّهُ قَلْبَهُ عَلَى قَدْرِ ذَلِكَ ، وَمَنْ زَهَدَ فِي الدُّنْيَا وَقَصَرَ أَمَلَهُ فِيهَا أَعْطَاهُ اللَّهُ عِلْمًا بَغَيْرِ تَعَلُّمٍ ، وَهُدًى بَغَيْرِ هِدَايَةٍ .

حلیه الأولیاء - به نقل از حسن - : روزی ، پیامبر صلی الله علیه و آله به نزد اصحابش آمد و فرمود: «آیا در میان شما کسی هست که بخواهد خداوند ، او را بی آموختن ، دانش عطا کند و بی هدایتگری ، هدایت کند؟ آیا در میان شما کسی هست که بخواهد خداوند ، کوردلی را از او برد و بینایش گرداند؟ بدانید که هر کس به دنیا راغب شود و آرزویش را در دنیا دور و دراز کند ، خداوند به همان اندازه ، دلش را کور می گرداند، و هر کس در دنیا زهد بورزد و آرزویش را در دنیا کوتاه کند ، خداوند او را بی آموختن ، دانش عطا می کند و بدون هدایتگری ، هدایت می کند.

حلیه الأولیاء : ج ۶ ص ۳۱۲ و ج ۸ ص ۱۳۵ ، شعب الإیمان : ج ۷ ص ۳۶۰ ح ۱۰۵۸۲ نحوه ، كنز العمال : ج ۳ ص ۲۰۹ ح ۶۱۹۵ ؛ تیسیر المطالب : ص ۳۶۵ ، تنبیه الخواطر : ج ۱ ص ۱۳۱ عن أنس نحوه .

حدیث ۸۷

امام حسن علیه السلام :

يَا عَمِيَاهُ ؛ إِنَّ الْقَوْمَ قَدْ أَتَوْا إِلَيْكَ مَا قَد تَرَى ، وَإِنَّ اللَّهَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَى ، فَدَعَّ عَنْكَ ذِكْرَ الدُّنْيَا بِمَذْكَرِ فِرَاقِهَا ، وَشِدَّةَ مَا يَرِدُ عَلَيْكَ

لِرِخَاءٍ مَا بَعْدَهَا .

امام حسن علیه السلام - در گفتاری در هنگام بدرود با ابو ذر - : عموجان! این مردم ، با تو آن کردند که می بینی ، و البته خداوند در منظر برین است [و ناظر بر همه این کارهاست] . پس ، با یاد کردن از جدایی دنیا ، یاد دنیا را از دل برون کن ، و به خاطر آسایش پس از آن ، سختی هایی را که به تو می رسند ، تحمل کن .

الکافی : ج ۸ ص ۲۰۷ ح ۲۵۱ عن ابي جعفر الخثعمي ، بحار الأنوار : ج ۲۲ ص ۴۳۶ ح ۵۱ وراجع شرح نهج البلاغه : ج ۸ ص ۲۵۳ .

حدیث ۸۸

امام حسن علیه السلام :

: الْغَرِيبُ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَبِيبٌ .

امام علی علیه السلام - در وصیت خویش به امام حسن علیه السلام - : غریب ، کسی است که دوستی ندارد .

نهج البلاغه : کتاب ۳۱ ، تحف العقول : ۸۴ ، كشف المحجبه : ۲۳۳ عن عمر بن ابي المقدم عن الإمام الباقر عنه عليهما السلام ، بحار الأنوار : ۷۴/۱۶۵/۲۸ ؛ ربيع الأبرار : ۳ / ۵۳۸ ، كنز العمال : ۱۶ / ۱۸۱ / ۴۴۲۱۵ نقلاً عن وكيع والعسکری فی المواعظ .

حدیث ۸۹

امام حسن علیه السلام :

خَطَبَ النَّاسَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا فَقَالَ : أَيُّهَا النَّاسُ ، أَنَا أَخْبِرُكُمْ عَنْ أَخٍ لِي كَانَ مِنْ أَعْظَمِ النَّاسِ فِي عَيْنِي ، وَكَانَ رَأْسُ مَا عَظَّمَ بِهِ فِي عَيْنِي صِغَرَ الدُّنْيَا فِي عَيْنِهِ .

كَانَ خَارِجًا مِنْ سُلْطَانِ بَطْنِهِ ؛ فَلَا يَسْتَهِي مَا لَا يَجِدُ ، وَلَا يُكَيِّرُ إِذَا وَجَدَ .

كَانَ خَارِجًا مِنْ سُلْطَانِ فَرْجِهِ ؛ فَلَا يَسْتَخِفُّ لَهُ عَقْلُهُ وَلَا رَأْيُهُ .

كَانَ خَارِجًا مِنْ سُلْطَانِ الْجَهَالَةِ ؛ فَلَا يَمُدُّ يَدَهُ إِلَّا عَلَى ثِقَةٍ لِمَنْفَعَةٍ .

كَانَ لَا يَتَشَهَّى ، وَلَا يَتَسَخَّطُ ، وَلَا يَتَبَرَّمُ . كَانَ أَكْثَرَ دَهْرِهِ صَمَاتًا ، فَإِذَا قَالَ بَدَّ الْقَائِلِينَ ، كَانَ لَا يَدْخُلُ فِي مِرَاءٍ ، وَلَا يُشَارِكُ فِي دَعْوَى

، وَلَا يُدَلِّي بِحُجَّتِهِ حَتَّى يَرَى قَاضِيَهَا . وَكَانَ لَا يَغْفُلُ عَنْ إِخْوَانِهِ ، وَلَا يُخْصُّ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ دُونَهُمْ . كَانَ ضَعِيفًا مُسْتَضْعَفًا ، فَإِذَا جَاءَ الْجِدُّ

كَانَ لَيْثًا عَادِيًا .

كَانَ لَا يَلُومُ أَحَدًا فِيمَا يَقَعُ الْعِذْرُ فِي مِثْلِهِ حَتَّى يَرَى اعْتِدَارًا . كَانَ يَفْعَلُ مَا يَقُولُ ، وَيَفْعَلُ مَا لَا يَقُولُ . كَانَ إِذَا ابْتَزَّهُ أَمْرًا لَا يَدْرِي

أَيُّهُمَا أَفْضَلُ نَظَرَ إِلَى أَقْرَبِهِمَا إِلَى الْهَوَى فَخَالَفَهُ . كَانَ لَا يَشْكُو وَجَعًا إِلَّا عِنْدَ مَنْ يَرْجُو عِنْدَهُ الْبُرءَ ، وَلَا يَسْتَشِيرُ إِلَّا مَنْ يَرْجُو عِنْدَهُ

النَّصِيحَةَ . كَانَ لَا يَتَبَرَّمُ ، وَلَا يَتَسَخَّطُ ، وَلَا يَتَشَكَّى ، وَلَا يَتَشَهَّى ، وَلَا يَنْتَقِمُ ، وَلَا يَغْفُلُ عَنِ الْعَدُوِّ .

فَعَلَيْكُمْ بِمِثْلِ هَذِهِ الْأَخْلَاقِ الْكَرِيمَةِ إِنْ أَطَقْتُمُوهَا ، فَإِنْ لَمْ تُطِيقُوهَا كُلُّهَا فَأَخِذْ بِالْقَلِيلِ خَيْرٌ مِنْ تَرْكِ الْكَثِيرِ ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ .

الکافی - به نقل از احمد بن محمد بن خالد ، از پاره ای از یارانش که این حدیث را به امام حسن علیه السلامی رسانند - : امام

حسن علیه السلام برای مردم ، خطبه خواند و فرمود : «ای مردم ! من شما را از برادری خبر می دهم که در چشمم از بزرگ ترین

مردم بود . علت اصلی بزرگ جلوه نمودنش در چشمم ، کوچکی دنیا در چشم او بود .

او مغلوب شکمش نبود . پس آنچه را نمی یافت ، آرزو نمی کرد و اگر می یافت ، از حد نمی گذراند .

او مغلوب شهوتش نبود . پس برای آن ، نه عقل خود را سبک می کرد و نه رأیش را .

مغلوب نادانی نبود. پس دستش را جز به سوی شخص مورد اطمینان برای سودی دراز نمی کرد.

نه هوسران بود، نه خشمگین می شد و نه افسرده می گشت.

بیشتر روزگارش را خاموش بود؛ اما چون سخن می گفت، بر گویندگان پیشی می گرفت و در هیچ جدالی وارد نمی شد و در هیچ دعوایی شرکت نمی جست و تا قاضی ای [برای شنیدن سخنانش] نمی یافت، حجت آوری نمی کرد.

از برادرانش غافل نمی گشت و چیزی را از آنان بازمی داشت و ویژه خود نمی ساخت. به ظاهر، ناتوان می نمود؛ اما به هنگام کوشش، شیری شَرزه بود.

هیچ کس را به سبب کاری که در مثل آن، پوزش می آوردند، سرزنش نمی کرد، تا عذرش را بداند.

آنچه می گفت، انجام می داد و آنچه نمی گفت، نیز انجام می داد.

هرگاه با دو مسئله رویاروی می شد و نمی دانست کدام یک از آنها برترند، می نگریست که کدام یک به هوای نفس، نزدیک تر است. پس با آن مخالفت می کرد.

از هیچ دردی شکر نمی کرد، مگر نزد کسی که امید بهبود خود را از او داشت، و جز با کسی که از او امید نیکخواهی داشت، مشورت نمی کرد.

افسرده و خشمگین نمی شد و پُر شکایت و هوسران نبود. از کسی انتقام نمی گرفت و در عین حال، از دشمن، غافل نمی گشت. پس اگر توانش را داشتید، چنین خوی های بزرگوارانه ای به دست آورید و پایبند آنها باشید و اگر طاقت همه اش را نداشتید، [بدانید که] به دست آوردن اندک، بهتر از واگذاشتن بسیار است، و دگرگونی و توانی جز به وسیله خدا نیست».

الکافی: ۲ / ۲۳۷ / ۲۶، مشکاة الأنوار: ۲۴۰ و فیهِ «ولا یقول ما لا یفعل» بدل «ویفعل ما لا یقول»، بحار الأنوار: ۶۹ / ۲۹۴ / ۲۴؛ البدایة والنهایة: ۸ / ۳۹ عن محمد بن کیسان الأصبم نحوه.

حدیث ۹۰

امام حسن علیه السلام:

: الإِخَاءُ فِي الشَّدَّةِ وَالرِّخَاءِ .

امام حسن علیه السلام - هنگامی که از ایشان سؤال شد که [حقیقت] دوستی و برادری چیست؟ - : همدردی کردن، چه در سختی و چه در آسایش.

تحف العقول: ۲۲۵، بحار الأنوار: ۷۸ / ۱۰۳ / ۲.

حدیث ۹۱

امام حسن علیه السلام:

: مَنْ عَرَفَ اللَّهَ أَحَبَّهُ .

امام حسن علیه السلام: هر که خدا را بشناسد، او را دوست خواهد داشت.

تنبيه الخواطر: ۱ / ۵۲.

حدیث ۹۲

امام حسن علیه السلام:

إلهی ، اطعتک - ولک المینه علی - فی أحب الأشياء إلیک؛ الإیمان بک والتصدق برسولک، ولم أعصک فیأبغض الأشياء إلیک؛ الشکر بک والتکذیب برسولک، فأغفر لی ما بینهما یا أرحم الراحمین .

امام حسن علیه السلام - در دعایش - : بارها! در مورد محبوب ترین چیزها در نزدت - یعنی ایمان به تو و تصدیق به پیامبرت - ، تو را فرمان بردم ، گرچه در آن نیز تو بر من ممت داری ؛ و در مورد دشمن ترین چیزها در نزدت - یعنی شرک و زیدن به تو و تکذیب پیامبرت - تو را نافرمانی نکردم . پس ای مهربان ترین مهربانان ! آنچه را میان این دو است ، بر من ببخش .
 مُهَج الدعوات : ۱۸۲ ، بحار الأنوار : ۹۴ / ۱۹۰ / ۳ نقلًا عن الكتاب العتیق الغروی .

حدیث ۹۳

امام حسن علیه السلام :

تُجْهَلُ النَّعْمُ مَا أَقَامَتْ ، فإِذَا وُلَّتْ عُرِفَتْ .

امام حسن علیه السلام : نعمت ها تا هستند ناشناخته اند و همین که رفتند [قدرشان] شناخته می شوند .
 بحار الأنوار : ۷۸ / ۱۱۵ / ۱۲ .

حدیث ۹۴

امام حسن علیه السلام :

- لَمَّا قَالَ لَهُ رَجُلٌ : مَا بِالنَّانِكِرَةِ الْمَوْتِ وَلَا نُحْبُهُ؟ - : لِأَنَّكُمْ أَخْرَبْتُمْ آخِرَتَكُمْ ، وَعَمَّرْتُمْ دُنْيَاكُمْ ، وَأَنْتُمْ تَكْرَهُونَ الثَّقَلَةَ مِنَ الْعُمَرَانِ إِلَى الْخَرَابِ .

امام حسن علیه السلام - در جواب مردی که به او عرض کرد : چرا مرگ را ناخوش داریم و آن را دوست نداریم؟ - فرمود : زیرا شما آخرت خود را ویران و دنیایتان را آباد کرده اید و دوست ندارید از آبادانی به ویرانه منتقل شوید .
 معانی الأخبار : ۲۹ / ۳۹۰ .

حدیث ۹۵

امام حسن علیه السلام :

- لَمَّا سُئِلَ عَنِ الْمُرُوَّةِ - : حِفْظُ الدِّينِ ، وَإِعْزَازُ النَّفْسِ ، وَلِينُ الْكَنْفِ ، وَتَعَهُدُ الصَّنِيعَةِ ، وَأَدَاءُ الْحَقِوقِ ، وَالتَّحَبُّبُ إِلَى النَّاسِ .

امام حسن علیه السلام - در پاسخ به سؤال از مردانگی - فرمود: حفظ دین و عزت نفس و نرمش و مداومت بر نیکی و احسان و گردن حقوق و دوستی نمودن با مردم است .
 تحف العقول : ۲۲۵ .

حدیث ۹۶

امام حسن علیه السلام :

الْمُؤْمِنُ لَا يَلْهُو حَتَّى يَعْطَلَ ، فإِذَا تَفَكَّرَ حَزِنَ .

امام حسن علیه السلام : مؤمن ، سرگرمی نمی کند تا در نتیجه غافل گردد . پس چون [لحظه ای در کار خود] بیندیشد اندوهگین شود .

تنبيه الخواطر : ۱/۵۲.

حدیث ۹۷

امام حسن علیه السلام :

مَنْ عَدَّدَ نِعْمَهُ مَحَقَّ كَرَمَهُ .

امام حسن علیه السلام : هر که احسانهای خود را بر شمرد، بخشندگی خویش را از بین برده است.

بحار الأنوار : ۷۸/۱۱۳/۷

حدیث ۹۸

امام حسن علیه السلام :

أَمَّا الْكَرَمُ فَالْتَبَرُّعُ بِالْمَعْرُوفِ وَالْإِعْطَاءُ قَبْلَ السُّؤَالِ .

امام حسن علیه السلام : بزرگواری، احسان کردن داوطلبانه است و دهنش پیش از خواهش.

بحار الأنوار : ۴۴/۸۹/۲

حدیث ۹۹

امام حسن علیه السلام :

لَا يَنْبَغِي لِمَنْ عَرَفَ عَظَمَةَ اللَّهِ أَنْ يَتَعَاطَمَ ، فَإِنَّ رِفْعَةَ الَّذِينَ يَعْلَمُونَ عَظَمَةَ اللَّهِ أَنْ يَتَوَاضَعُوا ، وَ (عِزًّا) الَّذِينَ يَعْرِفُونَ مَا جَلالُ اللَّهِ أَنْ يَتَذَلَّلُوا (لَهُ) .

امام حسن علیه السلام : سزاوار نیست کسی که بزرگی خدا را می شناسد، خود بزرگ بین باشد؛ زیرا بزرگی کسانی که عظمت خدا را می دانند، در این است که افتادگی کنند و عزت کسانی که جلال و شکوه خدا را می شناسند، در این است که [در برابر او] خواری نمایند .

بحار الأنوار : ۷۸/۱۰۴/۳

حدیث ۱۰۰

امام حسن علیه السلام :

اعْلَمْ أَنَّ مَرْوَةَ الْقَنَاعَةِ وَالرِّضَا أَكْثَرُ مِنْ مَرْوَةِ الْإِعْطَاءِ .

امام حسن علیه السلام : بدان که مردانگی قناعت و خرسندی، بیشتر از مردانگی داد و دهش است.

بحار الأنوار : ۷۸/۱۱۱/۶

حدیث ۱۰۱

امام حسن علیه السلام :

أَسْلَمَ الْقُلُوبِ مَا طَهَّرَ مِنَ الشُّبُهَاتِ .

امام حسن علیه السلام: سالمترین دلها، دلی است که از شبهات پاک باشد.

تحف العقول: ۲۳۵.

حدیث ۱۰۲

امام حسن علیه السلام:

أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَإِدَامَةِ التَّفَكُّرِ؛ فَإِنَّ التَّفَكُّرَ أَبُو كُلِّ خَيْرٍ وَأُمُّهُ .

امام حسن علیه السلام: شما را به تقوای الهی و اندیشیدن همیشه سفارش می‌کنم؛ زیرا که اندیشیدن پدر و مادر همه خوبیهاست.

تنبيه الخواطر: ۱/۵۲.

حدیث ۱۰۳

امام حسن علیه السلام:

التَّفَكُّرُ حَيَاةٌ قَلْبِ البَصِيرِ .

امام حسن علیه السلام: اندیشیدن، مایه زندگی دل شخص با بصیرت است.

بحار الأنوار: ۷۸/۱۱۵/۱۱.

حدیث ۱۰۴

امام حسن علیه السلام:

- لَمَّا سُئِلَ عَنِ الْفَقْرِ - : شَرُّهُ النَّفْسُ إِلَى كُلِّ شَيْءٍ .

امام حسن علیه السلام - در پاسخ به این سؤال که فقر چیست - : آزمندی نفس، به هر چیزی.

تحف العقول: ۲۲۵.

حدیث ۱۰۵

امام حسن علیه السلام:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ بِمَنِّهِ وَرَحْمَتِهِ لَمَّا فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْفَرَائِضَ لَمْ يَفْرِضْ عَلَيْكُمُ لِحَاجَتِهِ مِنْهُ إِلَيْهِ ، بَلْ رَحْمَةً مِنْهُ إِلَيْكُمْ (عَلَيْكُمْ) لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ،

لِيُمَيِّزَ الْحَبِيبَ مِنَ الطَّيِّبِ ، وَلِيَبْتَلِيَ

مَا فِي صُدُورِكُمْ ، وَلِيَمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ .

امام حسن علیه السلام: خداوند عز و جل چون از روی کرم و رحمت خود فرایض را بر شما واجب ساخت نه بدان سبب بود که به شما نیاز داشت، بلکه از سر مهر و رحمت آن خداوند یگانه به شما بود، تا ناپاک را از پاک جدا سازد و آنچه را در سینه‌های شماست، بیازماید و آنچه را در دل‌های شماست، ناب و خالص گرداند.

بحار الأنوار: ۲۳/۹۹/۳.

حدیث ۱۰۶

امام حسن علیه السلام :

الْغَفْلَةُ تَرْكُكَ الْمَسْجِدَ ، وَطَاعَتُكَ الْمُفْسِدَ .

امام حسن علیه السلام : غفلت آن است که مسجد [رفتن برای نماز] را ترک کنی و از تبهکار فرمان بری.

بحار الأنوار : ۷۸/۱۱۵/۱۰.

حدیث ۱۰۷

امام حسن علیه السلام :

الْعَادَاتُ قَاهِرَاتٌ ، فَمَنْ اعْتَادَ شَيْئًا فِي سِرِّهِ وَخَلَوَاتِهِ ، فَضَحَّهُ فِي عَلَانِيَتِهِ وَعِنْدَ الْمَلَأِ .

امام حسن علیه السلام : عادت‌ها مقهور کننده اند. پس، هر کس در نهان و خلوت‌های خود به چیزی عادت کند، آن چیز او را در

آشکار و میان جمع رسوا سازد.

تنبيه الخواطر : ۲/۱۱۳.

حدیث ۱۰۸

امام حسن علیه السلام :

- لَمَّا سَأَلَهُ أَبُوهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْعَقْلِ - : حِفْظُ قَلْبِكَ مَا اسْتَوَدَعْتَهُ .

امام حسن علیه السلام - در پاسخ به سؤال پدر بزرگوارش از او که خرد چیست؟ - فرمود : این که دلت آنچه را به او می سپاری، نگه دارد.

معانی الأخبار : ۴۰/۱/۶۲.

حدیث ۱۰۹

امام حسن علیه السلام :

- لَمَّا سُئِلَ عَنِ الْعَقْلِ - : التَّجَرُّعُ لِعُلْغُصِهِ حَتَّى تَنَالَ الْفُرْصَةَ .

امام حسن علیه السلام - در پاسخ به این سؤال که خرد چیست؟ - فرمود : جام اندوه را جرعه جرعه نوشیدن تا به دست آمدن فرصت.

معانی الأخبار : ۲۴۰/۱.

حدیث ۱۱۰

امام حسن علیه السلام :

بِالْعَقْلِ تُدْرِكُ الدَّارَانَ جَمِيعًا ، وَمَنْ حُرِمَ مِنَ الْعَقْلِ

امام حسن علیه السلام : با خرد است که هر دو سرای به دست می آید و هر که از خرد محروم باشد از هر دو سرای محروم شود.

كَذَا فِي الْمَصْدَرِ وَالظَّاهِرُ أَنَّ الصَّحِيحَ : «حُرْمَ الْعَقْلِ» .

حدیث ۱۱۱

امام حسن علیه السلام :

صَاحِبِ النَّاسِ مِثْلَ مَا تُحِبُّ أَنْ يُصَاحِبُكَ بِهِ .

امام حسن علیه السلام : با مردم آن گونه رفتار کن که دوست داری با تو رفتار کنند.

أعلام الدین : ۲۹۷.

حدیث ۱۱۲

امام حسن علیه السلام :

الْمَصَائِبُ مَفَاتِيحُ الْأَجْرِ .

امام حسن علیه السلام : مصیبتها ، کلیدهای اجرند .

أعلام الدین : ۲۹۷ .

حدیث ۱۱۳

امام حسن علیه السلام :

نِعَمَ الْعَوْنُ الصَّمْتُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَإِنْ كُنْتَ فَصِيحًا .

امام حسن علیه السلام : در بسیاری جاها ، خاموشی، یاورى نیکو است ؛ هر چند سخنور باشی .

معانی الأخبار: ۴۰۱/۶۲.

حدیث ۱۱۴

امام حسن علیه السلام :

قَدْ أَكْثَرَ مِنَ الْهَيْبَةِ الصَّامِتُ .

امام حسن علیه السلام : آدم خموش ، پر هیبت است .

بحار الأنوار : ۷۸/۱۱۳/۷.

حدیث ۱۱۵

امام حسن علیه السلام :

- فِي جَوَابِ رَجُلٍ قَالَ لَهُ : إِنَّمِنَ شَيْعَتِكُمْ - يَا عَبْدَ اللَّهِ ، إِنْ كُنْتَ لَنَا فِي أَوْامِرِنَا وَزَوَاجِرِنَا مُطِيعًا فَقَدْ صَدَقْتَ ، وَإِنْ كُنْتَ بِخِلَافِ ذَلِكَ فَلَا - تَرُدُّ فِي ذُنُوبِكَ بَدْعَوَاكَ مَرْتَبَةً شَرِيفَةً لَسْتَ مِنْ أَهْلِهَا ، لَا تَقُلْ : أَنَا مِنْ شَيْعَتِكُمْ ، وَلَكِنْ قُلْ : أَنَا مِنْ مُوَالِيكُمْ وَمُحِبِّكُمْ وَمُعَادِي أَعْدَائِكُمْ ، وَأَنْتَ فِي خَيْرٍ وَإِلَى خَيْرٍ .

امام حسن علیه السلام - در جواب مردی که عرض کرد : من از شیعیان شما هستم - فرمود : ای بنده خدا! اگر مطیع اوامر و نواهی ما باشی ، راست می گویی ولی اگر چنین نباشی پس با ادعای چنین منزلت والایی که اهلش نیستی ، بر گناهانت میفزای . مگو : من از شیعیان شما هستم ، بلکه بگو : من از دوستانان شما و دشمن دشمنان شما هستم . در این صورت، تو آدم خوبی هستی و به خوبی گرایش داری.

تنبيه الخواطر : ۲/۱۰۶ .

حدیث ۱۱۶

امام حسن علیه السلام :

اللُّؤْمُ أَنْ لَا تَشْكُرَ النِّعْمَةَ .

امام حسن علیه السلام : پستی این است که سپاسگزار نعمت نباشی .

تحف العقول : ۲۳۳ .

حدیث ۱۱۷

امام حسن علیه السلام :

- وَقَدْ سُئِلَ عَنِ الشَّجَاعَةِ - : مُوَافَقَةُ الْأَقْرَانِ ، وَالصَّبْرُ عِنْدَ الطَّعَانِ .

امام حسن علیه السلام - در پاسخ به این سؤال که شجاعت چیست ؟ - فرمود : ایستادگی در برابر هموردان ، و پایداری در نبرد .

بحار الأنوار : ۷۸/۱۰۴/۲

حدیث ۱۱۸

امام حسن علیه السلام :

الإِعْطَاءُ قَبْلَ السُّؤَالِ مِنْ أَكْبَرِ السُّؤُودِ .

امام حسن علیه السلام : بخشیدن پیش از طلب کردن [کسی] از بزرگترین سروری هاست .

بحار الأنوار : ۷۸/۱۱۳/۷ .

حدیث ۱۱۹

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا فِي أَحَدِي ثَلَاثٍ : دَمٍ مُفْجِعٍ ، أَوْ دَيْنٍ مُقْرِحٍ ، أَوْ فَقْرٍ مُدْقِعٍ .

امام حسن علیه السلام : درخواست کردن روا نیست، مگر در یکی از این سه جا: خونبهای سنگین ، یا بدهکاری توانفرسا ، یا فقر کُشنده .

بحار الأنوار : ۹۶/۱۵۲/۱۶ .

حدیث ۱۲۰

امام حسن علیه السلام :

- لِرَجُلٍ جَاءَ إِلَيْهِ يَسْتَشِيرُهُ فِي تَرْوِيجِ ابْنَتِهِ - : زَوَّجَهَا مِنْ رَجُلٍ تَقِيٍّ ، فَإِنَّهُ إِنْ أَحَبَّهَا أَكْرَمَهَا وَإِنْ أَبْغَضَهَا لَمْ يَظْلِمْهَا .

امام حسن علیه السلام - به مردی که با ایشان درباره ازدواج دختر خود مشورت کرد - فرمود : او را به مردی باتقوا شوهر ده ؛ زیرا

اگر دختر تو را دوست داشته باشد گرامی اش می دارد و اگر دوستش نداشته باشد به وی ستم نمی کند .

مکارم الأخلاق : ۱/۴۴۶/۱۵۳۴ .

حدیث ۱۲۱

امام حسن علیه السلام :

مَا نَقَصَتْ زَكَاةٌ مِنْ مَالٍ قَطُّ .

امام حسن علیه السلام : زکات ، هیچگاه از ثروت نمی کاهد .

بحار الأنوار: ۹۶/۲۳/۵۶.

حدیث ۱۲۲

امام حسن علیه السلام :

أَنَا الضَّامِنُ لِمَنْ لَا يَهْجِسُ فِي قَلْبِهِ إِلَّا الرِّضَا أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ فَيَسْتَجَابَ لَهُ .

امام حسن علیه السلام : من برای کسی که جز خشنودی [از خدا] در دلش خطور نکند ، ضمانت می کنم که دعا کند و دعایش مستجاب شود .

بحار الأنوار : ۷۱ / ۱۵۹ / ۷۵

حدیث ۱۲۳

امام حسن علیه السلام :

كَيْفَ يَكُونُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنًا وَهُوَ يَسْحَطُ قِسْمَهُ وَيُحَقِّقُ مَنَزَلَتَهُ وَالْحَاكِمُ عَلَيْهِ اللَّهُ ؟!

امام حسن علیه السلام : مؤمنی که از قسمت خود ناخشنود باشد و وضعیت خود را ناچیز شمارد در حالی که حاکم بر او (تعیین کننده سرنوشتش) خداست ، چگونه می تواند مؤمن باشد (ادعای ایمان کند)؟!

بحار الأنوار : ۴۳/۳۵۱/۲۵ .

حدیث ۱۲۴

امام حسن علیه السلام :

مَنْ اتَّكَلَ عَلَى حُسْنِ الْاِخْتِيَارِ مِنَ اللَّهِ ، لَمْ يَتَمَنَّ أَنْهُ فِي غَيْرِ الْحَالِ الَّتِي اخْتَارَهَا اللَّهُ لَهُ .

امام حسن علیه السلام : هر که به حُسن انتخاب خداوند تکیه کند ، جز آن وضعی را که خدا برایش برگزیده است، آرزوی داشتن وضعی دیگر نکند .

بحار الأنوار : ۷۸/۱۰۶/۶

حدیث ۱۲۵

امام حسن علیه السلام :

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ كَانَتْ لَهُ دَعْوَةٌ مُجَابَةٌ إِمَّا مُعَجَّلَةً وَإِمَّا مُؤَجَّلَةً .

امام حسن علیه السلام: کسی که قرآن بخواند دعایی مستجاب دارد، زود یا دیر.

بحار الأنوار: ۹۳/۳۱۳/۱۷.

حدیث ۱۲۶

امام حسن علیه السلام:

أَنَا الضَّامِنُ لِمَنْ لَمْ يَهْجُسْ فِي قَلْبِهِ إِلَّا الرِّضَا أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ فَيَسْتَجَابَ لَهُ.

امام حسن علیه السلام: کسی که در دلش هوایی جز خشنودی [خدا] نگذرد، من ضمانت می‌کنم که خداوند دعایش را مستجاب کند.

بحار الأنوار: ۲۵ / ۳۵۱ / ۴۳

حدیث ۱۲۷

امام حسن علیه السلام:

مَا فَتَحَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ عَلَيَّ أَحَدٍ بَابَ مَسْأَلَةٍ فَخَزَنَ عَنْهُ بَابَ الْإِجَابَةِ.

امام حسن علیه السلام: خداوند عز و جل باب مسئلت (دعا) را به روی هیچ کس نگشود، که باب اجابت را به روی او بسته باشد.

بحار الأنوار: ۷۸/۱۱۳/۷

حدیث ۱۲۸

امام حسن علیه السلام:

الْخَيْرُ الَّذِي لَا شَرَّ فِيهِ: الشُّكْرُ مَعَ التَّعَمُّهِ ، وَالصَّبْرُ عَلَى النَّازِلَةِ .

امام حسن علیه السلام: خیری که در آن هیچ شری نیست: شکر بر نعمتهاست و شکیبایی در برابر ناملایمات.

تحف العقول: ۲۳۴.

حدیث ۱۲۹

امام حسن علیه السلام:

مَنْ عَبَدَ اللَّهَ عَبَدَ اللَّهَ لَهُ كُلَّ شَيْءٍ .

امام حسن علیه السلام: هر که خدا را بندگی کند خداوند همه اشیاء را بنده او گرداند.

تنبيه الخواطر: ۲/۱۰۸.

حدیث ۱۳۰

امام حسن علیه السلام:

- وَقَدْ سُئِلَ عَنِ الْحِلْمِ - : كَظْمُ الْغَيْظِ وَمِلْكُ النَّفْسِ .

امام حسن علیه السلام - در پاسخ به پرسش از معنای بردباری - فرمود: فرو خوردن خشم و خوشتنداری.

بحار الأنوار: ۷۸/۱۰۲/۲

حدیث ۱۳۱

امام حسن علیه السلام :

- لَمَّا سَأَلَهُ أَبُوهُ عَنْ تَفْسِيرِ الْجَهْلِ - : سُرْعَةُ الْوُثُوبِ عَلَى الْفُرْصَةِ قَبْلَ الْاِسْتِمْكَانِ مِنْهَا ، وَالِاسْتِنَاعُ عَنِ الْجَوَابِ .

امام حسن علیه السلام - در پاسخ به پرسش پدرش از تفسیر نادانی - فرمود : استفاده کردن زود هنگام از فرصت پیش از آن که آن را کاملاً به دست آوری، و خودداری کردن از جواب.

معانی الأخبار: ۴۰۱/۶۲.

حدیث ۱۳۲

امام حسن علیه السلام :

- وَقَدْ سُئِلَ عَنِ الْجَيْنِ - : الْجُرْأَةُ عَلَى الصَّدِيقِ ، وَالنُّكُولُ عَنِ الْعَدُوِّ .

امام حسن علیه السلام - در پاسخ به این پرسش که: ترسویی چیست؟ - فرمود : دلیری کردن بر دوست و گریختن از دشمن.
تحف العقول : ۲۲۵.**حدیث ۱۳۳**

امام حسن علیه السلام :

- لَمَّا سَأَلَهُ أَبُوهُ عَنِ الشُّحِّ - : أَنْ تَرَى مَا فِي يَدَيْكَ شَرَفًا وَمَا أَنْفَقْتَ تَلْفًا .

امام حسن علیه السلام - در پاسخ به پرسش پدرش از او درباره تنگ چشمی - : تنگ چشمی آن است که آنچه را داری مایه شرافت پنداری و آنچه را انفاق کنی ، تلف شده و بر باد رفته انگاری .

بحار الأنوار : ۲۳ / ۳۰۵ / ۷۳

حدیث ۱۳۴

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ، بَعْدَ وِفَاةِ نَفْسِي وَمُفَارَقَةِ رُوحِي جِسْمِي ، إِمَامٌ مِنْ بَعْدِي ، وَعِنْدَ اللَّهِ جَلَّ اسْمُهُ فِي الْكِتَابِ ، وَرِاثَةٌ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَضَافَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ فِي وَرَاثَةِ أَبِيهِ وَأُمِّهِ ، فَعَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ خَيْرَةٌ خَلَقَهُ ، فَاصْطَفَى مِنْكُمْ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ ، وَاخْتَارَ مُحَمَّدٌ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَاخْتَارَنِي عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْإِمَامَةِ ، وَاخْتَرْتُ أَنَا الْحُسَيْنَ عَلَيْهِ السَّلَامُ .

امام حسن علیه السلام : بعد از وفات من و جدا شدن روح از بدنم، حسین بن علی علیهما السلام امام است. وراثت او از پیامبر صلی الله علیه و آله نزد خدا در کتاب ثبت است که خداوند عز و جل این وراثت را به وراثت از پدر و مادرش افزوده است؛ زیرا خدا دانست که شما بهترین خلق او هستید. از این رو، از میان شما محمد صلی الله علیه و آله را برگزید و محمد، علی علیه السلام را و علی علیه السلام مرا به امامت انتخاب کرد و من حسین علیه السلام را برگزیدم.

الکافی : ۲ / ۳۰۱ / ۱ .

حدیث ۱۳۵

امام حسن علیه السلام :

فِي الْمَائِدَةِ اثْنَتَا عَشْرَةَ حَخْصَلَةً يَجِبُ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَعْرِفَهَا : أَرْبَعٌ مِنْهَا فَرَضٌ ، وَ أَرْبَعٌ سُنَّةٌ ، وَأَرْبَعٌ تَأْدِيبٌ .
فَأَمَّا الْفَرَضُ : فَالْمَعْرِفَةُ ، وَالرِّضَا ، وَالتَّسْمِيَةُ ، وَالشُّكْرُ .

وَأَمَّا السُّنَّةُ : فَالْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ ، وَالْجُلُوسُ عَلَى الْجَانِبِ الْأَيْسَرِ ، وَالْأَكْلُ بِثَلَاثِ أَصَابِعٍ ، وَلَعْقُ الْأَصَابِعِ .
وَأَمَّا التَّأْدِيبُ : فَالْأَكْلُ مِمَّا يَلِيكَ ، وَتَصْغِيرُ اللَّقْمَةِ ، وَتَجْوِيدُ الْمَضْغِ ، وَقَلَّةُ النَّظَرِ فِي وُجُوهِ النَّاسِ .

امام حسن علیه السلام : سفره دوازده رسم دارد که هر مسلمانی باید آنها را بداند: چهارتای آنها لازم، چهار تا خوب و چهار تا ادب است. آن چهارتا که لازمند : معرفت، خشنودی، نام خدا بر زبان آوردن و شکرگزاری است. آن چهار که خوب است: دست شستن پیش از غذا خوردن، نشستن بر طرف چپ، خوردن با سه انگشت [و نه دو انگشت] و لیسیدن انگشتهاست. اما آن چهار که از باب رعایت ادب است : خوردن از [غذای] جلوی خود، کوچک گرفتن لقمه، خوب جویدن غذا و کمتر نگریستن به صورت دیگران.

وسائل الشیعة : ۱۶/۵۳۹/۱.

حدیث ۱۳۶

امام حسن علیه السلام :

لَا أَدَبَ لِمَنْ لَا عَقْلَ لَهُ .

امام حسن علیه السلام : آن را که خرد نیست، ادب نیست.

بحار الأنوار: ۷۸/۱۱۱/۶.

حدیث ۱۳۷

امام حسن علیه السلام :

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فَخْهًا مُفْخَمًا... يَتَكَلَّمُ بِجَوَامِعِ الْكَلِمِ فَضِيلاً لَا- فَضُولَ فِيهِ وَ لَا- تَقْصِيرَ. دَمَشًا، لَيْسَ بِالْجَافِي وَ لَا بِالْمَهِينِ تَعْظُمُ عِنْدَهُ النُّعْمَةُ وَ انْ دَقَّتْ لَا يَدُومُ مِنْهَا شَيْئًا غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ لَا يَدُومُ ذَوَاقًا وَ لَا يَمْدَحُهُ وَ لَا تُغْضِبُهُ الدُّنْيَا وَ مَا كَانَ لَهَا، فَإِذَا تُعْطِيَ الْحَقُّ لَمْ يَعْرِفْهُ أَحَدٌ، وَ لَمْ يَقُمْ لِعُضْبِهِ شَيْءٌ حَتَّى يَنْتَصِرَ لَهُ...؛

رسول اکرم صلی الله علیه و آله با شکوه و بزرگواری بودند... سخنانی کوتاه، جامع و بی چون و چرا می گفتند؛ بدون کم و زیاد. نرم خو و مهربان بودند، در حق کسی ظلم نمی کردند، کسی را خوار نمی شمردند، نعمت را اگر چه کم بود، بزرگ می دانستند و چیزی از آن را نکوهش نمی کردند، از مزه غذا نه بد می گفتند و نه تعریف می کردند، دنیا و آنچه به آن مرتبط است ایشان را خشمگین نمی ساخت و هرگاه حقی ضایع می شد، احدی را ملاحظه نمی کردند و چیزی باعث رفع خشمشان نمی شد، تا آن که حق را حاکم سازند.

عیون أخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، ص ۲۸۳ .

حدیث ۱۳۸

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ فِيهِ مَصَابِيحُ النُّورِ، وَشِفَاءُ الصُّدُورِ، فَلْيَجْلُ جَالِ بَضْوَاهِ، وَ لِيَلْجِمِ الصِّفَةَ قَلْبَهُ، فَإِنَّ التَّفَكِيرَ حَيَاةَ الْقَلْبِ الْبَصِيرِ، كَمَا يَمْشِي الْمُسْتَنِيرُ فِي الظُّلُمَاتِ بِالنُّورِ؛

به راستی که در این قرآن، چراغ های روشنایی بخش و شفای قلب هاست. پس هر کس در پی جلا-بخشیدن است، [دیده دل خویش را] با نور آن، جلا دهد و دل خویش را با آن، تربیت کند؛ چرا که اندیشیدن [در قرآن]، مایه حیات دل شخص با بصیرت است، همچنان که آدمی در تاریکی ها، با کمک نور، راه خود را می پیماید.
کشف الغمّه، ج ۲، ص ۱۹۹.

حدیث ۱۳۹

امام حسن علیه السلام :

زَوْجَهَا مِنْ رَجُلٍ تَقَى، فَإِنَّهُ إِنْ أَحَبَّهَا أَكْرَمَهَا وَإِنْ أَبْغَضَهَا لَمْ يَظْلِمْهَا؛

دخترت را به ازدواج مردی با تقوا درآور؛ زیرا اگر دخترت را دوست داشته باشد، گرامی اش می دارد و اگر دوستش نداشته باشد به او ظلم نمی کند.
مکارم الأخلاق، ص ۲۰۴.

حدیث ۱۴۰

امام حسن علیه السلام :

أَنَا الضَّامِنُ لِمَنْ لَمْ يَهْجُسْ فِي قَلْبِهِ إِلَّا الرِّضَا أَنْ يَدْعُو اللَّهَ فَيَسْتَجَابَ لَهُ؛

کسی که در دلش هوایی جز خشنودی خدا خطور نکند، من ضمانت می کنم که خداوند دعایش را مستجاب کند.
کافی، ج ۲، ص ۶۲، ح ۱۱.

حدیث ۱۴۱

امام حسن علیه السلام :

اللَّهُ هُوَ الَّذِي يَتَأَلَّهُ إِلَيْهِ عِنْدَ الْحَوَائِجِ وَالشَّدَائِدِ كُلُّ مَخْلُوقٍ عِنْدَ انْقِطَاعِ الرَّجَاءِ مِنْ كُلِّ مَنْ دُونَهُ وَتُقَطَّعُ الْأَسْبَابُ مِنْ جَمِيعٍ مَنْ سِوَاهُ تَقُولُ بِسْمِ اللَّهِ أَيْ اسْتَعِينُ عَلَى أُمُورِي كُلِّهَا بِاللَّهِ الَّذِي لَا تُحَقُّ الْعِبَادَةُ إِلَّا لَهُ، الْمُغِيثُ إِذَا اسْتُعِثَّ وَالْمَجِيبُ إِذَا دُعِيَ .

امام مجتبی علیه السلام با تفسیر «بسمله» راه فطرت (که یکی از قوی ترین برهانهای خداشناسی است) را بیان می کند، آن حضرت فرمود:

«خداوند متعال وجودی است که همه موجودات در نیازمندی و سختیها به او پناه می برند، به ویژه هنگامی که امید از غیر او قطع گردد و همه وسائط و اسباب را ناچیز ببیند. [یعنی فطرت خداشناسی، انسان را در تنگناها به سوی واجب الوجود هدایت می کند] این که می گویی: «بسم الله..»؛ یعنی یاری و کمک می خواهم در همه کارهایم از خداوندی که عبادت (خضوع و کرنش) برای غیرش سزاوار نیست، او فریادرسی است که به هنگام دادخواهی دستگیری می نماید، و اگر کسی بخواندش پاسخ می گوید.»
بحار الانوار، ج ۳، ص ۴۱، ح ۱۶ به نقل از تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام

حدیث ۱۴۲

امام حسن علیه السلام :

رَحِمَ اللَّهُ أَبَاذَرَ، أَمِيًّا أَنَا أَقُولُ: مَنْ اتَّكَلَّ عَلَى حُسْنِ إِخْتِيَارِ اللَّهِ لَمْ يَتَمَنَّ أَنْهُ فِي غَيْرِ الْحَالَةِ الَّتِي اخْتَارَ اللَّهُ لَهُ، وَهَذَا حَيْدُ الْوُقُوفِ عَلَى الرِّضَا بِمَا تَصَرَّفَ بِهِ الْقَضَاءُ.

به امام مجتبی علیه السلام گفته شد، که اباذر - ره - می گفت: «فقر و تنگدستی را از بی نیازی، و بیماری را از تندرستی و سلامتی بیشتر دوست دارم». حضرت فرمود:

خداوند ابوذر را رحمت کند امیّا من می گویم: آن کس که بر حسن اختیار خداوند اعتماد کند، چیزی را نمی طلبد که جز خداوند برایش انتخاب کرده باشد. و این است معنای خشنودی در برابر حکم خداوند - سبحان -
- تاریخ الخلفاء، ص ۱۹۱؛ تهذیب، ابن عساکر، ج ۴، ص ۲۱۷ بیانگر مضمون فوق است.

حدیث ۱۴۳

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ فِيهِ مَصَابِيحُ النُّورِ، وَشِفَاءُ الصُّدُورِ،
فَلْيُجَلِّ جَالُ بَصَرَهُ وَ يَفْتَحْ لِلضِّيَاءِ نَظْرَهُ،
فَإِنَّ التَّفْكِيرَ حَيَاةَ الْقَلْبِ الْبَصِيرِ،
كَمَا يَمْشِي الْمُسْتَتِيرُ فِي الظُّلُمَاتِ بِالنُّورِ.

امام حسن مجتبی علیه السلام در توصیف و شرح حال قرآن مجید فرمود:

«در این قرآن است چراغهای درخشانده هدایت و شفای دلها و قلب ها، پس باید دلها را با فروغ تابناکش روشن ساخت و با گوش فرادادن به فرامینش، قلب را که مرکز فرماندهی بدن است، در اختیارش گذاشت؛ زیرا به وسیله اندیشیدن، قلب، زندگی روشن خود را می یابد، همان طوری که رهروان در پرتو نور از تاریکیها گذر می کنند و می رهند.»

کشف الغمه، ابو الفتح اربلی، ج ۲، ص ۱۹۹؛ بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۱۲، ح ۶؛ اصول کافی، شیخ کلینی، ج ۲، ص ۶۰۰، ح ۵، باب فضل القرآن: روایت فوق را مرحوم کلینی با اختلاف مختصری از امام صادق - ع - نقل کرده است.

حدیث ۱۴۴

امام حسن علیه السلام :

«مَا بَقِيَ فِي الدُّنْيَا بَقِيَّةً غَيْرَ هَذَا الْقُرْآنِ
فَاتَّخَذُوهُ إِمَامًا يَدُلُّكُمْ عَلَى هُدَاكُمْ،
وَإِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِالْقُرْآنِ مَنْ عَمِلَ بِهِ وَإِنْ لَمْ يَحْفَظْهُ
وَأَبْعَدَهُمْ مِنْهُ مَنْ لَمْ يَعْمَلْ بِهِ وَإِنْ كَانَ يَقْرَأَهُ.»

امام حسن مجتبی علیه السلام فرمود:

«تنها چیزی که در این دنیای فانی، باقی می ماند قرآن است، پس قرآن را پیشوا و امام خود قرار دهید، تا به راه راست و مستقیم هدایت شوید.»

همانا نزدیک ترین مردم به قرآن کسانی هستند که بدان عمل کند، گرچه به ظاهر (آیات) آن را حفظ نکرده باشند و دورترین افراد از قرآن کسانی هستند که به دستورات آن عمل نکنند گرچه قاری و خواننده آن باشند.»
 ارشاد القلوب، دیلمی، ص ۱۰۲

حدیث ۱۴۵

امام حسن علیه السلام :
 «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ قَائِدًا وَسَائِقًا
 يَقُودُ قَوْمًا إِلَى الْجَنَّةِ
 أَحْلُوا حَلَالَهُ وَحَرَّمُوا حَرَامَهُ وَأَمَّنُوا بِمُتَشَابِهِهِ
 وَيَسُوقُ قَوْمًا إِلَى النَّارِ
 ضَيَّعُوا حُدُودَهُ وَأَحْكَامَهُ وَاسْتَحْلَوْا حَرَامَهُ.»
 امام حسن مجتبی علیه السلام فرمود:

«قرآن در صحنه قیامت به صورت رهبر و امام ظهور یافته، مردم را به دو دسته تقسیم می کند:

- ۱ - کسانی که به قرآن عمل نموده، حلال و حرام آن را همانگونه که هست بجا آورده اند و متشابه آن را با قلب پذیرا شده اند، قرآن اینان را به سوی بهشت جاویدان هدایت می نماید.
- ۲ - آنان که حدود و قوانینش را ضایع نمودند و محرّماتش را حلال شمردند و به آن تعدی کردند، قرآن آنها را به سوی آتش (جهنم) روانه می سازد.»
 ارشاد القلوب، دیلمی، ص ۱۰۳، مرکز نشر کتاب.

حدیث ۱۴۶

امام حسن علیه السلام :
 «أَيُّهَا النَّاسُ اإَعْقِلُوا عَنْ رَبِّكُمْ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ، ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ، فَنَحْنُ الذَّرِّيَّةُ مِنْ آدَمَ وَالْأُسْرَةُ مِنْ نُوحٍ، وَالصَّفْوَةُ مِنْ إِبْرَاهِيمَ، وَالسَّلَالَةُ مِنْ إِسْمَاعِيلَ وَآلُ مُحَمَّدٍ نَحْنُ، فِيكُمْ كَالسَّمَاءِ الْمَرْفُوعَةِ وَالْأَرْضِ الْمَدْحُورَةِ وَالشَّمْسِ الضَّاحِيَةِ وَكَالشَّجَرَةِ الزَّيْتُونَةِ، لَا شَرْقِيَّةَ وَلَا غَرْبِيَّةَ الَّتِي زَيْتُهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَعَلَيْهِ فَزَعُهَا، وَنَحْنُ وَاللَّهُ تَمَرَةٌ تَلِكُ الشَّجَرَةَ، فَمَنْ تَعَلَّقَ بِغُضُنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا نَجَى وَمَنْ تَحَلَّفَ عَنْهَا فَأَلَى النَّارِ هُوَ.»
 امام حسن مجتبی علیه السلام فرمود:

«ای مردم علم و معرفت را از پروردگار خود بیاموزید. همانا خداوند بزرگ آدم و نوح و آل ابراهیم و آل عمران را برای جهانیان، به پیامبری برگزید، آنان دودمانی بودند که (پاکی، تقوا و فضیلت را) بعضی از بعض دیگر گرفته بودند. خداوند (به کوششهای آنان در راه رسالت) شنوا و داناست.

مردم! ما - اهل بیت - از فرزندان آدم و دودمان نوح و فرزندان برگزیده ابراهیم و تبار اسماعیلیم، ما آل محمد، در میان شما همانند آسمان بلند و همچون زمین گسترده و مثل خورشید پر فروغیم. همانند درخت زیتونیم که نه به شرق مایل است و نه به غرب. درختی که ریشه اش رسول خدا صلی الله علیه و آله است و شاخه اش علی بن ابی طالب علیه السلام. سوگند به خدا ما (اهل بیت) میوه آن درختیم، پس هر کس به یکی از شاخه های آن چنگ زند نجات می یابد (و سعادت مند است) و هر کس از آن جدا شود

جایگاهش آتش است.»

الروائع المختارة، سید مصطفی موسوی، ص ۷۲، خطبه ۴۵؛ به نقل از جلاء العیون، سید عبد الله شبر.

حدیث ۱۴۷

امام حسن علیه السلام :

مَكَارِمُ الْأَخْلَاقِ عَشْرَةٌ:

صِدْقُ اللِّسَانِ وَ صِدْقُ الْيَأْسِ

امام حسن مجتبی علیه السلام فرمود:

مکارم اخلاق ده چیز است:

۱. راستگوئی

۲. نومیادی راستین از غیر خدا

۳. بخشش به نیازمندان

۴. خوش خلقی

۵. پاداش در برابر خدمات دیگران

۶. پیوند و رفت و آمد با خویشاوندان

۷. حمایت از همسایه

۸. توجه به حقوق دوستان

۹. مهمان نوازی

۱۰. و مهمترین اینها شرم و حیاء است.

- در بعضی نسخه ها «صدق البأس» آمده است بأس دارای دو معنی است: ۱- شجاعت ۲- فقر و تنگدستی.

حدیث ۱۴۸

امام حسن علیه السلام :

«أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ عَلَيْنَا بَابٌ مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا

وَمَنْ خَرَجَ مِنْهُ كَانَ كَافِرًا، أَقُولُ قَوْلِي هَذَا،

وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِي وَلَكُمْ.»

امام مجتبی علیه السلام در حضور پدر گرامی اش خطبه ای خواند که در بخشی از آن فرمود:

«همانا علی بن ابی طالب علیه السلام دربی است که هر کس بر آن وارد شود؛ یعنی او را بشناسد و بر او اقتدا کند، آرامش و امنیت

کامل را درمی یابد و هر کس به آن درب روی نیورد و مخالفت با او کند کفر و بدبختی و تیره روزی او را فرا خواهد گرفت،

سپس فرمود: این گفته و مطلب اساسی من است،

آنگاه برای خود و دیگران طلب رحمت و آمرزش نموده و گفت: استغفر الله لی ولکم و آنگاه از منبر فرود آمد.»

الروائع المختارة، ص ۷؛ تفسیر فرات کوفی، ح ۵۴، ص ۷۹؛ بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳۵۱

حدیث ۱۴۹

امام حسن علیه السلام :

«وَاللَّهِ لَا يُجِبُّنَا عَبْدًا أَبَدًا وَلَوْ كَانَ أَسِيرًا فِي الدَّيْلَمِ
إِلَّا نَفَعَهُ حُبُّنَا

وَإِنَّ حُبَّنَا لِيَسَاقُطُ الذُّنُوبَ مِنْ بَنِي آدَمَ
كَمَا يُسَاقُطُ الرِّيحُ الْوَرَقَ مِنَ الشَّجَرِ.»

امام حسن مجتبی علیه السلام فرمود:

«سوگند به خداوند که کسی دوست نمی دارد ما را - گر چه در دورترین نقاط؛ همچون دیلم اسیر باشد - مگر این که دوستی ما به حال او مفید خواهد بود، همانا ولایت و محبت ما - اهل بیت - گناهان فرزندان آدم را از بین می برد همان طوری که باد، برگ درختان را از شاخه و تنه او جدا می کند و به زمین می ریزد.»

بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۲۵

حدیث ۱۵۰

امام حسن علیه السلام :

النَّاسُ فِي دَارِ سَهْوٍ وَ غَفْلَةٍ يَعْمَلُونَ وَلَا يَعْلَمُونَ
فَإِذَا صَارُوا إِلَى الْآخِرَةِ صَارُوا إِلَى دَارِ يَقِينٍ
يَعْلَمُونَ وَلَا يَعْمَلُونَ.

امام حسن مجتبی علیه السلام فرمود:

مردم [در این دنیا] در خانه بی خبری و غفلت بسر می برند، پس هر کاری را انجام می دهند، نمی دانند [ثمرش را] و چون به خانه آخرت روند، به وادی یقین در آیند و همه چیز را بدانند و لکن نتوانند عمل سودمندی را در آنجا برای خویش انجام دهند.
سیدعبدالله شبر، مصابیح الانوار، ج ۲، ص ۲۷۱.

حدیث ۱۵۱

امام حسن علیه السلام :

«إِنَّمَا هَذَا الْأَمْرُ لِي وَالْخِلَافَةُ لِي وَلِأَهْلِ بَيْتِي،
وَإِنَّهَا لَمَحْرَمَةٌ عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ
سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ .

وَاللَّهِ لَوْ وَجِدْتُ صَابِرِينَ عَارِفِينَ بِحَقِّي
غَيْرِ مُنْكَرِينَ مَا سَلَّمْتُ لَكَ وَلَا أَعْطَيْتُكَ مَا تُرِيدُ.»

امام مجتبی علیه السلام در پاسخ به نامه ای که معاویه برای آن حضرت فرستاده بود، چنین جواب دادند:

«همانا این امر (حکومت) و جانشینی رسول خدا صلی الله علیه و آله

از آن من و مربوط به اهل بیت من است

و بر تو و خاندانت حرام است.

این مطلب را از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیده ام.

سپس فرمود:

سوگند به خداوند، چنانچه یارانی آگاه و آشنا به حقم، می یافتم (که در راه احیای حق ایستادگی می نمودند) حکومت را به تو واگذار نمی کردم و آنچه را که تو می خواستی، به تو نمی دادم».

بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۴۵.

حدیث ۱۵۲

امام حسن علیه السلام :

«وَاللَّهِ لَقَدْ عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ
يَمْلِكُهُ إِثْنَا عَشَرَ إِمَامًا مِنْ وُلْدِ عَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ،
مَا مِنَّا إِلَّا مَسْمُومٌ أَوْ مَقْتُولٌ».

جناده گوید: در روزهای واپسین عمر امام مجتبی علیه السلام خدمت آن حضرت رسیدم، آن حضرت به من نگاهی کرد و فرمود:

«سوگند به خداوند که رسول خدا با ما وعده نمود: امامت و وصایت بعد از او را دوازده نفر بدست می گیرند، یازده نفر آنان از فرزندان علی و فاطمه علیهما السلام هستند.

سپس حضرت فرمود: ما جانشینان او در فرجام کار، در راه خدا یا مسموم می گردیم و یا کشته می شویم».

بحارالانوار، ج ۴۴، ص ۱۳۹؛ جلاء العیون، شبر، ج ۱، ص ۳۷۰.

حدیث ۱۵۳

امام حسن علیه السلام :

«يَا عَبِيدَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ لَنَا فِي أَوْامِرِنَا وَرَوَاجِرِنَا مُطِيعًا فَقَدْ صِدَقْتُمْ، وَإِنْ كُنْتُمْ بِخِلَافِ ذَلِكَ فَلَا تَزِدْ فِي ذُنُوبِكُمْ بِدَعْوَاكَ مَرْتَبَةً
شَرِيفَةً لَسْتَ مِنْ أَهْلِهَا، لَا تَقُلْ أَنَا مِنْ شِيعَتِكُمْ وَلَكِنْ قُلْ أَنَا مِنْ مُوَالِيِكُمْ وَمُحِبِّيِكُمْ وَمُعَادِي أَعْدَائِكُمْ وَأَنْتَ فِي خَيْرٍ وَإِلَى خَيْرٍ».

مردی رو به امام حسن علیه السلام کرد و سپس گفت: «ای پسر رسول خدا من شیعه شما هستم» امام علیه السلام فرمود:

«ای بنده خدا، اگر در انجام واجبات و خودداری از محرمات (گناهان) پیرو ما هستی و تبعیت می کنی که راست می گویی، و چنانچه اینگونه نیستی، با این ادعای دروغ بر گناهان خود افزودی؛ زیرا شیعه و پیرو ما از مقام والا و بلندی برخوردار است و تو اهل آن نیستی، مگو که من شیعه تو هستم، بلکه بگو من از دوستان و هواداران و نیز از بدخواهان دشمنان شمایم، در این صورت تو در خیر و نیکی بسر میبری و در مسیر خیر خواهی قرار داری».

مجموعه ورام، ص ۱۱۳، چاپ تهران، مؤسسه حیدری.

حدیث ۱۵۴

امام حسن علیه السلام :

«قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِيَّاكَ أَنْ تَمْدَحَنِي فَأَنَا أَعْلَمُ بِنَفْسِي مِنْكَ أَوْ تَكْذِبَنِي فَإِنَّهُ لَا رَأْيَ لِمَكْذُوبٍ أَوْ تَغْتَابَ عِنْدِي أَحَدًا، فَقَالَ لَهُ

الرُّجُلُ: إِذْنٌ لِي فِي الْإِنْصِرَافِ.

فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: نَعَمْ إِذَا شِئْتَ.»

مردی از امام حسن علیه السلام خواست که دوست و همنشین وی باشد، امام علیه السلام سه شرط را برایش مطرح نمود:
«فرمود:

۱- اول آن که از من ستایش و تعریف نکنی؛ زیرا من نسبت به خودم از تو آگاه ترم.

۲- مرا دروغگو ندانی؛ زیرا دروغگو رأی و عقیده درستی ندارد.

۳- مبادا در برابر من از کسی غیبت کنی.

چون آن مرد شرایط دوستی با آن حضرت را دشوار دید گفت:

تحف العقول عن آل الرسول، ص ۲۳۶، باب حکمه علیه السلام و مواعظه.

حدیث ۱۵۵

امام حسن علیه السلام :

فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هِيَ أَنْ تَزْعَى حُقُوقَ اللَّهِ، حُقُوقَ الْأَحْيَاءِ، وَحُقُوقَ الْأَمْوَاتِ. فَأَمَّا حُقُوقُ اللَّهِ فَأَدَاءُ مَا طَلِبَ وَاجْتِنَابُ عَمَّا نُهِيَ. وَأَمَّا حُقُوقُ الْأَحْيَاءِ: فَهِيَ أَنْ تَقُومَ بِوَجِبِكَ نَحْوَ إِخْوَانِكَ، وَلَا تَتَأَخَّرَ عَنْ خِدْمَتِهِ أُمَّتِكَ وَأَنْ تُخَلِّصَ لِوَلِيِّ الْأَمْرِ مَا أَخْلَصَ لِأُمَّتِهِ وَأَنْ تَزْفَعَ عَقِيرَتَكَ فِي وَجْهِهِ إِذَا مَا حَادَ عَنِ الطَّرِيقِ السَّوِيِّ.

وَأَمَّا حُقُوقُ الْأَمْوَاتِ: فَهِيَ أَنْ تُذَكِّرَ خَيْرَاتِهِمْ وَتَتَغَاضَى عَنْ مَسَاوِيهِمْ فَإِنَّ لَهُمْ رَبًّا يُحَاسِبُهُمْ.

مردی از امام مجتبی علیه السلام پرسید: سیاست چیست؟ فرمود:

«سیاست، رعایت حقوق خدا، و حقوق زندگان از مردم و حقوق اموات آنان است.

اما حق خداوند: انجام دادن فرایض (واجبات) و دوری کردن از آنچه ما را نهی کرده است (محرمات).

اما حقوق زندگان: این که وظیفه خود را نسبت به مردم انجام دهی و هرگز از خدمت

الروائع المختارة، سید مصطفی موسوی، ص ۱۱۸؛ مجموعه ورام، ص ۳۰۱.

حدیث ۱۵۶

امام حسن علیه السلام :

«لَوْ جَعَلْتُ الدُّنْيَا كُلَّهَا لُقْمَةً وَاحِدَةً لَقَمْتُهَا

مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ خَالِصًا لَرَأَيْتُ أَنِّي مُقَصَّرٌ فِي حَقِّهِ،

وَلَوْ مَنَعْتُ الْكَافِرَ مِنْهَا حَتَّى يَمُوتَ جُوعًا وَعَطَشًا

ثُمَّ أَذَقْتُهُ شَرْبَةً مِنَ الْمَاءِ لَرَأَيْتُ أَنِّي قَدْ أَشْرَفْتُ.»

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«اگر همه دنیا را تبدیل به یک لقمه غذا کنم و به انسانی که خدا را از روی خلوص عبادت می کند بخورانم، درباره او کوتاهی

کرده و خودم را مقصر می دانم و چنانچه فرد کافری را گرسنگی دهم تا به آن اندازه که جانش از شدت گرسنگی و تشنگی به لب

برسد، آنگاه مقداری کمی آب به او بدهم، خود را نسبت به او اسراف کار می پندارم.»

مجموعه ورام، ص ۳۵۰.

حدیث ۱۵۷

امام حسن علیه السلام :

يَا بَنِيَّ لَا تُؤَاخِ أَحَدًا حَتَّى تَعْرِفَ مَوَارِدَهُ وَمَصَادِرَهُ
فَإِذَا اسْتَبْطَأْتَ الْخَيْرَةَ وَرَضَيْتَ الْعِشْرَةَ
فَآخِهِ عَلَى إِقَالَةِ الْعَثْرَةِ وَالْمُوَاسَاةِ فِي الْعُسْرَةِ.»

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«پسرم با هیچ کس پیمان دوستی مبنی مگر این که بدانی از کجا می آید و به کجا می رود؛ یعنی خصوصیات اخلاقی و خانوادگی اش را بدست آور، و چون دقیق بررسی کردی و او را انسانی شایسته یافتی، بر پایه گذشت و اغماض و برادری در سختیها و لغزشها با او رفتار کن و دوستی ات را استمرار بخش.»
تحف العقول عن آل الرسول، ص ۲۳۳، باب حکمه علیه السلام مواعظه.

حدیث ۱۵۸

امام حسن علیه السلام :

«أَعْرِفُ النَّاسَ بِحُقُوقِ إِخْوَانِهِ وَأَشَدُّهُمْ قَضَاءَ لَهَا أَعْظَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ شَأْنَا وَمَنْ تَوَاضَعَ فِي الدُّنْيَا لِإِخْوَانِهِ فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الصَّادِقِينَ وَ
مِنْ شِيعَةِ عَلِيِّ بْنِ أَبِيطَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ»

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«والاثرین مقام در نزد خداوند از آن کسی است که آشنا به حقوق مردم باشد و سعی در ادای آن نمایند، و کسی که در برابر برادران دینی اش تواضع داشته باشد، خداوند او را از راستگویان و شیعیان علی بن ابیطالب علیه السلام محسوب خواهد کرد.»
حیة الامام الحسن بن علی علیهما السلام، ج ۱، ص ۳۱۹؛ مجموعه ورام، ص ۳۱۲، چاپ تهران، مؤسسه حیدری.

حدیث ۱۵۹

امام حسن علیه السلام :

الْمَعْرُوفُ مَا لَمْ يَتَقَدَّمْهُ مَطْلٌ وَلَا يَتَّبِعُهُ مَنْ
وَإِلْعَاطَاءِ قَبْلِ السُّؤَالِ مِنْ أَكْبَرِ السُّؤَادِ.

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

کار نیک آن است که قبل از انجامش هیچگونه سستی و مسامحه ای انجام نگیرد و بعد از پایان کار هیچ متنی همراه نداشته باشد]
بعد فرمود: [بخشندگی قبل از سؤال کردن نشانه بزرگواری است.
بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۱۲، ب ۱۹، ح ۷.

حدیث ۱۶۰

امام حسن علیه السلام :

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُبَاهِي مَلَائِكَتَهُ بِعِبَادَةِ يَوْمَ عَرَفَةَ فَيَقُولُ:

عِبَادِي جَاؤُنِي شُعْنًا يَتَعَرَّضُونَ لِرُحْمَتِي فَأَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِمُحْسِنِهِمْ وَ شَفَعْتُ مُحْسِنَهُمْ فِيْمَسِيئِهِمْ وَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمِثْلُ ذَلِكَ.

امام حسن علیه السلام فرمود:

همانا خداوند مباحات و افتخار به بندگان خود در سرزمین عرفات می کند و به فرشتگان خود می گوید: بندگان من بر روی خاکها نشسته اند و طلب رحمت می کنند گواه باشید که من نیکوکاران آنها را بخشیدم و آنان را شافع و واسطه در بخشش گناهکاران آنها قرار دادم و به هنگام قیامت نیز آنان شفاعت می کنند. تاریخ ابن عساکر، ج ۱۲، ص ۵۲۹.

حدیث ۱۶۱

امام حسن علیه السلام :

«إِتَّقُوا اللَّهَ عِبَادَ اللَّهِ وَجِدُوا فِي الطَّلَبِ وَتَجَاهِ الْهَرَبِ وَبَادِرُوا الْعَمَلَ قَبْلَ مُقَطَّعَاتِ النَّقِمَاتِ وَهَادِمِ اللَّذَاتِ، فَإِنَّ الدُّنْيَا لَا يَدُومُ نَعِيمُهَا وَلَا تُؤْمَنُ فَجِيعُهَا وَلَا تُتَوَقَّى مَسَاوِيهَا، غُرُورٌ حَائِلٌ وَ سِنَادٌ مَائِلٌ».

بخشی از سخنان امام علیه السلام درباره پرهیزکاری:

«ای بندگان خدا، از نافرمانی در برابرش بپرهیزید. و برای تحقق خواسته های خویش کوشش نمایید و از کارهای ناروا بگریزید قبل از اینکه سختیها به شما رو آورد و به آغوش مرگ بیفتید به کارهای نیک مبادرت ورزید. همانا نعمتهای دنیا زودگذر و ناپایدار است و کسی از خطرها در امان نیست و مصون از بدبختیها نخواهد بود، دنیا فریب گر مانع خوشبختی است و تکیه گاهی سست و بی اساس است.»

تحف العقول عن آل الرسول، ص ۲۳۶

حدیث ۱۶۲

امام حسن علیه السلام :

قال عليه السلام : «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ فَأَتَجَمَّلُ لِرَبِّي وَقَرَأُ الْآيَةَ: يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ».

امام حسن مجتبی علیه السلام هرگاه می خواست نماز بپا دارد، بهترین لباسهای خویش را می پوشید، بعضی از آن حضرت سبب آن را پرسیدند.

«همانا خداوند زیبا است (منبع و مجمع همه زیباییها است) و زیبایی را دوست دارد و چنانچه من در وقت اقامه نماز لباس زیبا به تن می کنم فقط به خاطر پروردگار و خالقم می باشد. در آن هنگام آیه شریف ذیل را خواند:

ای انسانها به هنگام عبادت خداوند، لباسهای زیبا و زینتی خود (بهترین لباسهایتان) را پوشید.

- اعراف : ۳۱

حدیث ۱۶۳

امام حسن علیه السلام :

«رَبِّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ
وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ
وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ
إِنَّهُ لَا يُدْلُ مَنْ وَالَيْتَ تَبَارَكَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ.»

ابی الجوزاء می گوید: خدمت امام مجتبی علیه السلام بودم که در دعا، دست چپین می فرمود:

«پروردگارا؛ مرا به راه کسانی هدایت کن که خود، آنها را هدایت فرمودی، و سلامتی را آن گونه عنایت کن که به آنها عنایت کردی و دوست بدار مرا همانطوری که آنها را دوست داشتی و برکت ده در آنچه بر من ارزانی داشتی و نگهدار مرا از شرّ و بدی آنچه حکم کردی - [در سایه اعمال زشت، بعضی از شرور به صورت طبیعی سراغ انسان می آید که عکس العمل افعال و کردار شخص است] - همانا تو حاکم بر همه اشیائی و هیچ چیز بر تو غالب نخواهد بود، پروردگارا خوار و ذلیل نمی شود کسی را که تو دوست بداری، پاک و منزّه و بلند مرتبه است پروردگار ما.»

- الامام المجتبی ابو محمد الحسن بن علی - علیهما السلام - ، حسن المصطفوی، ص ۲۵۰؛ به نقل از تهذیب ابن عساکر، ج ۴، ص ۱۹۹.

حدیث ۱۶۴

امام حسن علیه السلام :

«إِلَهِي ضَيْفُكَ بِيَابِكَ يَا مُحْسِنُ قَدْ أَتَاكَ الْمُسِيءُ ،
فَتَجَاوَزْ عَن قَبِيحِ مَا عِنْدِي
بَجَمِيلِ مَا عِنْدَكَ يَا كَرِيمُ.»

امام مجتبی علیه السلام به هنگام ورود به مسجد، سر را به طرف آسمان بلند می کرد و می فرمود:

«پروردگارا مهمان تو، جلو در خانه ات ایستاده است. ای نیکوکار، بنده تباه کار و بدرفتار به درگاهت شتافته، از زشتیهایی که مرتکب شده به خاطر زیباییهایی که در نزد تو است، در گذر و ببخش، ای بخشنده کریم.»
بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳۳۹؛ جلاء العیون، ج ۱، ص ۳۲۱.

حدیث ۱۶۵

امام حسن علیه السلام :

«مَنْ أَدَامَ الْإِخْتِلَافَ إِلَى الْمَسْجِدِ أَصَابَ إِحْدَى ثَمَانِ آيَةٍ مُحْكَمَةٍ، وَأَخَا مُسِيئَتَا وَعِلْمَا مُسِيئَتَا، وَرَحِمَةً مُنْتَظَرَةً وَكَلِمَةً تُدَلُّ عَلَى الْهُدَى، أَوْ تَرُدُّهُ عَن رَدَى وَتَرَكَ الذُّنُوبَ حُبًّا أَوْ حَسِيئَةً.»

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«کسی که به مسجد رفت و آمد (تردد) داشته باشد، بر یکی - یا بیشتر - از نعمتهای هشتگانه دسترسی پیدا خواهد نمود:

۱ - استدلالهای استوار و محکم در امور دینی خود (اعتقادی، فقهی، سیاسی و...)

۲ - دستیابی به دوستان سودمندی که تردد با آنها مایه بهره وری است؛

۳ - معلومات و دانش تازه و شگفت انگیز؛

۴ - رحمت و نعمتی که چشم به راه اوست؛

- ۵- دستیابی به سخنان هدایت کننده ای که شخص را به راه راست رهبری می کند؛
- ۶- دستیابی به مطالبی که انسان را از پستیها و ضد ارزشها دور می دارد؛
- ۷- دوری از گناه و محرمات یا بدان جهت که ترک گناه را دوست می دارد؛
- ۸- دوری از گناه و محرمات یا بدان جهت که می ترسد گرفتار عقوبت الهی شود یا آبرو و حیثیت خود را با انجام گناه از بین ببرد.»

- الروائع المختارة، ص ۱۱۱؛ به نقل از: عیون الأخبار، ابن قتیبه، ج ۳، ص ۳؛ در بعضی نسخه ها «أو تردعه عن ردى» می باشد.

حدیث ۱۶۶

امام حسن علیه السلام :

«إِنَّمَا أَبْنِي لِحَصَلَتَيْنِ:

لَهَوْلِ الْمُطَّلَعِ، وَفِرَاقِ الْأَحِبَّةِ.»

گاهی امام علیه السلام را محزون و اندوهگین می دیدند، بطوری که اشکهای چشم امام علیه السلام بر روی صورتش جاری بود، از آن حضرت می پرسیدند: چرا شما محزونید و گریه می کنید؟! و حال آن که شما وارث پیامبر و وصی او هستید، فرمود:

«گریه من برای دو چیز است:

۱- وحشت از ورود به صحنه قیامت

۲- جدایی از دوستان و عزیزانی که انسان بدانها وابسته و علاقه مند است.»

بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۱۵۰؛ الوافی، فیض کاشانی، ج ۲، ص ۱۷۴.

حدیث ۱۶۷

امام حسن علیه السلام :

«إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ مَضْمَانًا لِيَخْلُقَهُ فَيَسْتَبْقُونَ فِيهِ بِطَاعَتِهِ إِلَى مَرْضَاتِهِ، فَسَبَقَ قَوْمٌ فَفَازُوا وَقَصَّرَ آخَرُونَ فَخَابُوا، فَالْعَجَبُ كُلُّ الْعَجَبِ مِنْ ضَاغِكِ لَا-عِبَ فِي الْيَوْمِ الَّذِي يُثَابُ فِيهِ الْمُحْسِنُونَ وَيُخَسِرُ فِيهِ الْمُبْطِلُونَ، وَأَيْمُ اللَّهِ لَوْ كُشِفَ الْغِطَاءُ لَعَلِمُوا أَنَّ الْمُحْسِنِينَ مَشْغُولٌ بِإِحْسَانِهِ وَالْمُسِيءَ مَشْغُولٌ بِإِسَاءَتِهِ، ثُمَّ مَضَى.»

«روز عید فطری بود، امام مجتبی علیه السلام به جمعی که مشغول به بازی و خنده بودند برخورد، بالای سر آنان ایستاد و فرمود:

خداوند ماه رمضان را میدان مسابقه و بهره برداری برای مخلوق خویش قرار داده که با اطاعت و بندگی بر یکدیگر پیشی و سبقت گیرند و خشنودی خدای را به دست آورند، گروهی سبقت جستند و مسابقه را بردند و گروهی دیگر عقب ماندند و متضرر شدند. شگفت و تعجب از آنانی است که در روز پاداش گرفتن نیکوکاران و زیان دیدن بی هدفان، به خنده و لهو و لعب پرداخته اند. به خدا قسم اگر حجابها برکنار شود، خواهید دید نیک رفتار به نیکی خویش مشغول است و بد کردار به رفتار بدش گرفتار؛ یعنی قیامت را به چشم خویش می بیند و نتایج رمضان را مشاهده می کند.

سپس آنها را به حال خویش وا گذاشت و رفت.»

تحف العقول عن آل الرسول، ص ۲۳۶.

حدیث ۱۶۸

امام حسن علیه السلام :

«فَعَلْ خَمْسَةَ أَشْيَاءٍ وَأَذِنَبْ مَا شِئْتَ، لَا تَأْكُلْ رِزْقَ اللَّهِ وَأَذِنَبْ مَا شِئْتَ، وَأَطْلُبْ مَوْضِعًا لَا يَرَاكَ اللَّهُ وَأَذِنَبْ مَا شِئْتَ، وَأَخْرِجْ مِنْ وِلَايَةِ اللَّهِ وَأَذِنَبْ مَا شِئْتَ، وَإِذَا جَاءَ مَلِكُ الْمَوْتِ لِيَقْبِضَ رُوحَكَ فَادْفَعْهُ عَنْ نَفْسِكَ وَأَذِنَبْ مَا شِئْتَ، وَإِذَا أَدْخَلَكَ مَلِكُ النَّارِ فَلَا تَدْخُلْ فِي النَّارِ وَأَذِنَبْ مَا شِئْتَ.»

مردی خدمت امام مجتبی علیه السلام رسید، عرض کرد: من بنده ای گنهکارم و برانجام معصیت عادت نموده ام نمی توانم گناه نکنم. ای فرزند پیامبر خدا، مرا پند و اندرز ده و موعظه کن. حضرت فرمود:

«چنانچه نمی توانی ترک گناه کنی، پنج کار را انجام بده و هر چه می خواهی گناه کن:

۱- روزی خدای را نخور.

۲- گناه را در جایی انجام ده که خداوند تو را نبیند.

۳- از سرزمین خدا خارج شو، (و برو به جایی که در زیر سلطه و قدرت خداوند نباشد!).

۴- آنگاه که فرشته مرگ (عزرائیل) خواست جانت را بگیرد او را از خود دور کن.

۵- هنگامی که مالک دوزخ خواست تو را داخل آتش کند، پس با قدرت ایستادگی کن و داخل نشو.

این پنج عمل را انجام بده، بعد هر چه خواستی گناه کن.»

اثنی عشریه، محمد بن قاسم حسینی، ص ۱۲.

حدیث ۱۶۹

امام حسن علیه السلام :

هَلَاكُ النَّاسِ فِي ثَلَاثٍ: الْكِبْرُ وَالْحِرْصُ وَالْحَسَدُ،

فَالْكِبْرُ هَلَاكُ الدِّينِ وَبِهِ لِعَنَ إبْلِيسُ

وَالْحِرْصُ عَدُوُّ النَّفْسِ وَبِهِ أُخْرِجَ آدَمُ مِنَ الْجَنَّةِ

وَالْحَسَدُ رَائِدُ السُّوءِ وَمِنْهُ قَتَلَ قَابِيلُ هَابِيلَ.»

در مورد آثار شوم بعضی از رذائل اخلاقی، امام مجتبی علیه السلام فرمودند:

«سه چیز مردم را به هلاکت می رساند: تکبر، حرص و آز، حسد. پس خودبینی و تکبر، دین انسان را از بین می برد، همانطوری که

شیطان تکبر کرد و دینش نابود شد و منفور گردید. حرص و آز دشمن شخصیت هر فرد است همانطور که آدم ابوالبشر (بواسطه

حرصی که در وی به وجود آمد) از بهشت رانده شد. حسد (آرزوی زوال نعمت از دیگران) راهبر بدبختیها و تیره روزیها است،

بواسطه حسد قایل هابیل را کشت.»

الروائع المختارة، سید مصطفی موسوی، ص ۱۱۶

حدیث ۱۷۰

امام حسن علیه السلام :

«الْبُخْلُ جَامِعٌ لِلْمَسَاوِي وَالْعُيُوبِ

وَ قَاطِعٌ لِّلْمَوَدَّاتِ مِنَ الْقُلُوبِ... فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «هُوَ أَنْ يَرَى الرَّجُلُ مَا أَنْفَقَهُ تَلْفًا وَأَمْسَكَهُ شَرَفًا.»

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«بخل سرآمد همه بدیها و زشتیها است،

که محبت و دوستی را از دلها می زداید.»

مردی پرسید بخل چیست؟

«در جواب آن مرد فرمود: بخل آن است که انسان هرآنچه را

حیاه الامام الحسن، باقر شریف قرشی، ج ۱، ص ۳۱۹.

حدیث ۱۷۱

امام حسن علیه السلام :

«فِي الْمَائِدَةِ اثْنَتَيْ عَشَرَ خِصْلَةً يَجِبُ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَعْرِفَهَا، أَرْبَعٌ فِيهَا فَرَضٌ، وَأَرْبَعٌ سُنَّةٌ، وَأَرْبَعٌ تَأْدِيبٌ: الْفَرَضُ: الْمَعْرِفَةُ، الرِّضَا، التَّشْمِيَةُ، الشُّكْرُ.

السُّنَّةُ: الْوُضُوءُ قَبْلَ الطَّعَامِ، الْجُلُوسُ عَلَى الْأَيْسَرِ، الْأَكْلُ بِثَلَاثَةِ أَصَابِعٍ، وَلَعَقِ الْأَصَابِعِ. التَّأْدِيبُ: الْأَكْلُ مِمَّا يَلِيكَ، تَصْغِيرُ اللَّقْمَةِ، تَجْوِيدُ الْمَضْغِ، قَلَّةُ النَّظَرِ فِي وُجُوهِ النَّاسِ.»

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«سزاوار است مسلمان هنگام غذا خوردن دوازده چیز را رعایت نماید. که چهارتای آن واجب (اخلاقی) و چهار امر دیگر آن سنت و سیره اسلامی است و چهارتای باقی مانده، از آداب محسوب می گردد.

اما چهار امر لازم:

۱- شناسایی غذا

۲- خشنود بودن بدانچه روزی ات گردیده

۳- نام خدا را بر زبان جاری کردن (بسم الله گفتن)

۴- شکر گراری در برابر نعمتی که به تو داده شده.

اما چهار موضوعی که مراعات آن ثواب وسنت است:

۱- وضو گرفتن پیش از شروع به غذا

۲- نشستن بر جانب چپ بدن

۳- غذا را با سه انگشت بردارد و بخورد.

۴- انگشتان خود را بلیسد.

و چهار امر باقی مانده که از ادب اسلامی به شمار می رود:

۱- لقمه را از جلو خویش بگیرد

۲- لقمه های غذا را کوچک بردارد

۳- غذا را خوب بجود

۴- به صورت دیگران نگاه نکند.»

من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۲۲۷، ح ۳۸.

حدیث ۱۷۲

امام حسن علیه السلام :

قَالَ الْحَسَنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ :

«غَسَلُ الْيَدَيْنِ قَبْلَ الطَّعَامِ

يُنْفِي الْفَقْرَ وَبَعْدَهُ يُنْفِي الْهَمَّ».

- اثنی عشریه، ص ۵۵، و نیز حدیث فوق از امام صادق - ع - نقل شده. رک: فروع کافی، ج ۶، ص ۲۹۰.

«شستشوی دو دست قبل از غذا،

فقر و بیچارگی را از بین می برد

و بعد از غذا، غم و غصه را از بین می برد.»

حدیث ۱۷۳

امام حسن علیه السلام :

«إِنَّكُمْ أَخْرَبْتُمْ أَخْرَبْتُمْ وَعَمَّرْتُمْ دُنْيَاكُمْ،

فَأَنْتُمْ تَكْرَهُونَ الثُّقْلَةَ مِنَ الْعُمَرَانِ إِلَى الْخَرَابِ».

مردی از امام مجتبی علیه السلام پرسید: چرا سفر مرگ برای ما ناخوش آیند است و از او استقبال نمی کنیم؟! حضرت فرمود:

« شما خانه آخرت را خراب کرده اید و خانه دنیا را آباد، طبیعی است که انتقال از اقامتگاه آباد به جایگاه خراب برای شما

ناخوشایند است.»

بحار الانوار، ج ۴۴، ص ۱۱۰، ح ۱.

حدیث ۱۷۴

امام حسن علیه السلام :

«إِنِّي لِلَّهِ سَائِلٌ، وَفِيهِ رَاغِبٌ، وَأَنَا أَسْتَحْيِي أَنْ أَكُونَ سَائِلًا وَأُرَدَّ سَائِلًا، وَإِنَّ اللَّهَ عَوَّدَنِي عَادَةً أَنْ يُفِيضَ نِعْمَهُ عَلَيَّ وَعَوَّدْتُهُ أَنْ أَفِيضَ

نِعْمَهُ عَلَيَّ النَّاسِ

فَأَخْشَى إِنْ قَطَعْتُ الْعَادَةَ أَنْ يَمْنَعَنِي الْعَادَةُ».

گروهی در محضر امام مجتبی علیه السلام بودند، از حضرت سؤال کردند:

«چگونه است که شما هرگز سائل و نیازمندی را ناامید بر نمی گردانید، گرچه سوار بر اشتر، در حالت رفتن باشید؟

«فرمود: من هم به درگاه خداوند محتاج و سائلم و می خواهم که خداوند مرا محروم نگرداند و شرم دارم که با چنین امیدواری،

سائلان را ناامید کنم، خدایی که نعمتهایش را بر من ارزانی داشته، می خواهد که من هم به مردم کمک کنم و می ترسم که اگر

بخشش خود را از مردم دریغ دارم، خداوند هم به من عنایتش را دریغ دارد و منع نماید.

نورالابصار، شبلنجی، ص ۱۲۳؛ کنز المدفون، جلال الدین سیوطی، ص ۴۳۴؛ به نقل از بلاغۃ الامام الحسن علیه السلام، ص ۱۳۵.

حدیث ۱۷۵

امام حسن علیه السلام :

«أَنْتِ حُرَّةٌ لَوْجِهَ اللَّهِ! فَقِيلَ لَهُ فِي ذَلِكَ:

فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «هَكَذَا أَدَبَنَا اللَّهُ - تعالی - قَالَ: (إِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّهِ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا)

انس بن مالک می گوید: یکی از کنیزان امام مجتبی علیه السلام دسته گلی را به آن حضرت هدیه کرد. حضرت در پاسخ به او فرمود:

تو را در راه خدا آزاد نمودم. پس از این پاسخ زیبا، بعضی گفتند: در برابر یک دسته گل آزادی او، یعنی چه؟!

حضرت فرمود: خداوند اینگونه ما را تربیت نموده است؛ زیرا فرموده: آنگاه که جهت احترام به شما، هدیه ای دادند و یا تهنیتی فرستادند، شما با وضع بهتری پاسخگوی تحیت آنان باشید. و سپس فرمود: برتر از هدیه او، آزادی و رهاییش بود.

- نساء : ۸۵

حدیث ۱۷۶

امام حسن علیه السلام :

«عَجِبْتُ لِمَنْ يَتَفَكَّرُ فِي مَا كَوْلِهِ

كَيْفَ لَا يَتَفَكَّرُ فِي مَعْقُولِهِ،

فَيَجِبُ بَطْنَهُ مَا يُؤْذِيهِ، وَيُودِعُ صَدْرَهُ مَا يُزْدِيهِ.»

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«در شگفتم از کسی که درباره خوراکیهای خود اندیشه و تأمل می کند و لیکن درباره نیازمندیهای فکری و عقلی اش تأمل نمی کند، پرهیز می کند از آنچه معده اش را اذیت می نماید و سینه و قلب خود را از پست ترین چیزها پر می کند.»

- بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۱۸

حدیث ۱۷۷

امام حسن علیه السلام :

«أَخْرَبَتْ دَارَكَ وَعَمَّرَتْ دَارَ غَيْرِكَ

أَحَبَّكَ مَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَقَّتَكَ مَنْ فِي السَّمَاءِ.»

مردی خدمت امام مجتبی علیه السلام رسید و گفت: آقا! خانه ای تازه ساخته ام دوست دارم در آن منزل جهت تیمن و تبرک داخل شوید و دعا کنید، امام علیه السلام به منزل آن شخص داخل شد و نگاهی به اطراف کرد و فرمود:

«ویران کردی خانه خویش را و آبادی کردی خانه دیگران را، زمینها دوستدار تو شدند و عرشیان دشمن تو.»

الارشاد لمن طلب الرشاد، شیخ حسن نائینی، ص ۹۵.

حدیث ۱۷۸

امام حسن علیه السلام :

«حُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ

وَمُدَارَةُ النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ

وَالْقَصْدُ فِي الْمَعِيشَةِ نِصْفُ الْمُؤُونَةِ.»

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«پرسش صحیح و نیکو، نیمی از دانش است.

سازش و مدارا نمودن با مردم نیمی از تدبیر و اندیشه انسانی است.

میانه روی و مراعات اقتصاد در زندگی، نیمی از مخارج انسان را می‌کاهد.»

شرح نهج البلاغه، ابن ابی الحدید، ج ۴، ص ۳۳۳ چهار جلدی.

حدیث ۱۷۹

امام حسن علیه السلام :

«أَيُّهَا بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ إِنَّا عَشَرٌ

تِسْعَةٌ مِنْ صُلْبِ أَخِي الْحُسَيْنِ،

وَمِنْهُمْ مَهْدِيٌّ هَذِهِ الْأُمَّةُ.»

اصبغ بن نباته می‌گوید امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«امامان و پیشوایان بعد از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و ازده نفر هستند که نه نفر آنها از فرزندان برادرم حسین می‌باشند و از

جمله آنها: مهدی این امت است.»

معجم احادیث الامام المهدی، ج ۳، ص ۱۷۱ به نقل از اثبات الهداء، ج ۱، ص ۵۹۹-۵۹۸، ب ۹، ف ۲۷، ح ۵۶۹؛ بحار الانوار، ج ۳۶،

ص ۳۸۳، ب ۴۳، ح ۱.

حدیث ۱۸۰

امام حسن علیه السلام :

«ذَلِكَ التَّاسِعُ مِنْ وُلْدِ أَخِي الْحُسَيْنِ ابْنِ سَيِّدَةِ الْإِمَاءِ،

يُطِيلُ اللَّهُ عُمُرَهُ فِي غَيْبَتِهِ، ثُمَّ يُظْهِرُهُ بِقُدْرَتِهِ

فِي صُورَةٍ شَابٍّ دُونَ أَرْبَعِينَ سَنَةً،

وَذَلِكَ لِيُغْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.»

امام مجتبی علیه السلام فرمود:

«آن نهمین نفر، از فرزندان برادرم حسین فرزند اشرف کنیزان - نرجس - است، در دوران غیبتش خداوند طولانی می‌کند عمرش را،

سپس او را به قدرت خویش به صورت جوانی که کمتر از چهل سال دارد، آشکار خواهد ساخت.

تا بدینوسیله خداوند ثابت کند که بر ایجاد همه اشیاء قادر و توانا است.»

إكمال الدين، ج ۱، ص ۳۱۵، ب ۲۹، ح ۲؛ اعلام الوری، الطبرسی، ص ۴۰۱، ب ۲، ف ۲؛ بحار الانوار، ج ۱۴، ص ۳۹۴، ب ۲۴، ح ۱۲؛

احتجاج طبرسی، ج ۲، ص ۱۰، مکتبه المصطفوی بقم.

حدیث ۱۸۱

امام حسن علیه السلام :

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار- ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز:

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه
 ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال
 دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان
 تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶
 وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:

www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳-۲۳۵۷۰۲۳ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور
 کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده ولی
 جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل
 و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق
 روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱
 ۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید
 ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده
 است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار
 شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است،
 هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی
 اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رسانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از
 پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می دارد و با حجت های خدای متعال،
 خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رها کردن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی
 همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش
 از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند
 آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

